

Kalousek, František

Sídliště lidu s kulturou se zvoncovitými poháry a se středodunajskou mohylovou kulturou ve Slavkově u Brna : úvahy k problematice sídlišť a jejich výzkumu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1973-1974, vol. 22-23, iss. E18-19, pp. [135]-168

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109159>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

FRANTIŠEK KALOUSEK

**SÍDLIŠTĚ LIDU S KULTUROU SE ZVONCOVITÝMI POHÁRY
A SE STŘEDODUNAJSKOU MOHYLOVOU KULTUROU
VE SLAVKOVĚ U BRNA**

(Úvahy k problematice sídlišť a jejich výzkumu)

Při povrchovém terénním průzkumu pravěkých lokalit na Slavkovsku a Bučovicích prováděném v březnu 1956 katedrou prehistorie filosofické fakulty Univerzity J. Ev. Purkyně v Brně (prof. dr. Fr. Kalousek, doc. dr. R. M. Pernička) byly v obnaženém břehu hlíníku kruhové cihelny (dříve tzv. Nadymáčkova cihelna) zjištěny narušené sídlištní objekty. Poněvadž bylo nebezpečí, že tyto objekty by byly dalším bagrováním cihlářské hlíny zcela zničeny, provedla tu katedra prehistorie zachraňovací výzkum, jehož se v rámci archeologické terénní práce zúčastnili studenti prehistorie (Jaromír Ondráček, Jaroslav Tejral, Alena Houšková, Hana Karasová a Viera Vendtová, dnes vesměs archeologičtí pracovníci). Výzkumné práce (konané ve dnech 6., 7. a 19. dubna; 3. a 29. května a 28. září 1956) řídil z pověření prof. Fr. Kalouska, pokud tento nebyl přítomen, tehdejší asistent katedry prehistorie, nyní docent PhDr. Vladimír Podborský, který spolu se studenty provedl též dokumentaci výzkumných prací.¹

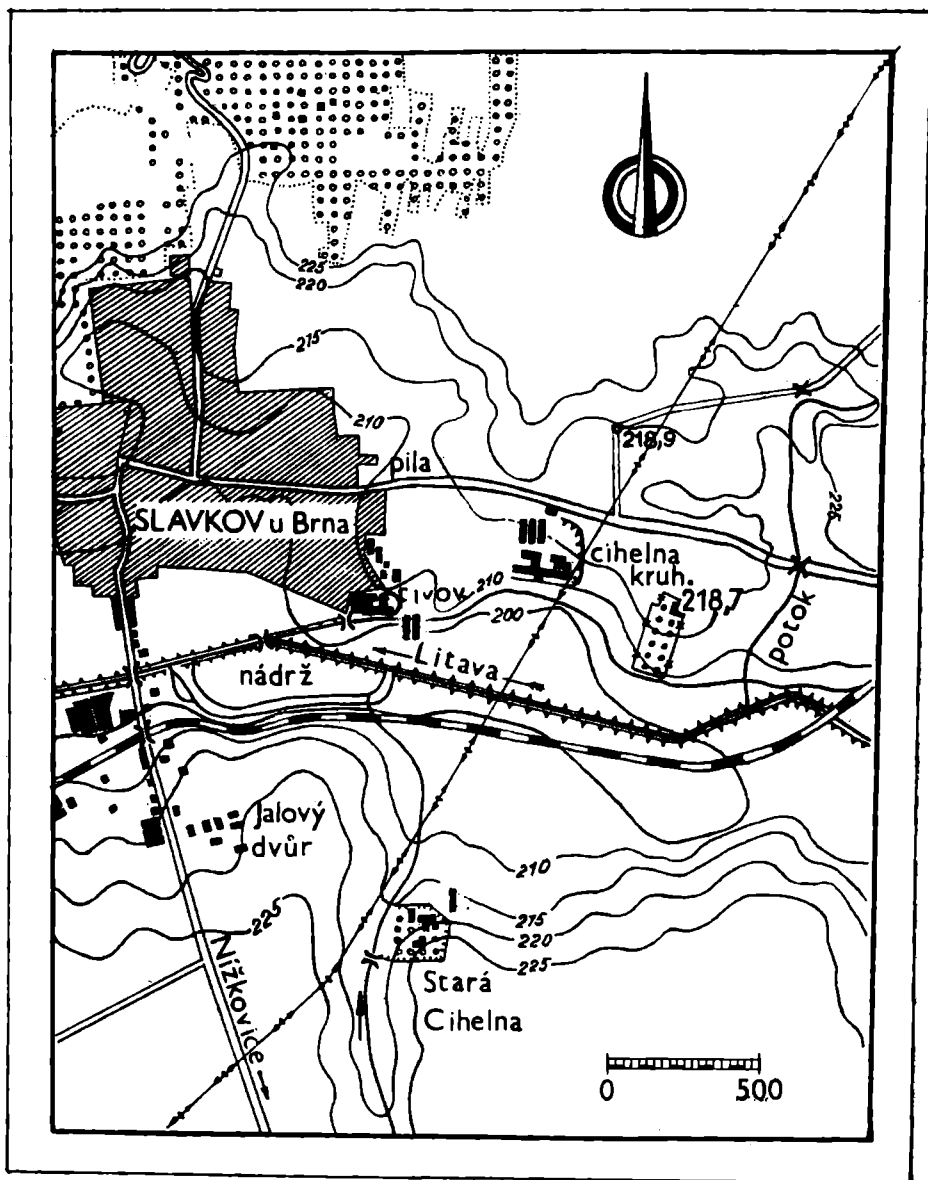
Přístupuje-li autor až nyní k publikaci výsledků a zhodnocení výzkumu ve slavkovské cihelně, činí tak proto, že při nedostatku výzkumu sídlišť uvedených kultur, jsou získané archeologické výsledky zachraňovacího výzkumu v cihelně ve Slavkově u Brna nesporně podnětným přínosem k sídlištní problematice jak kultury se zvoncovitými poháry, tak středodunajské mohylové kultury.

Kruhová cihelna leží téměř 1/2 km východně od Slavkova u Brna při státní silnici ze Slavkova u B. do Bučovic proti odbočce mezi vrstevnicemi 210 až 215 m do Němčan (plánek na obr. 1). Mocný návan spráše tu vytváří nad údolím řeky Litavy mírný svah obrácený k jihu. Původní staré koryto řeky Litavy bylo od sídliště v cihelně vzdáleno asi 100 m. Ornice je v místech cihelny hnědočerná v síle 35 až 50 cm. Cihlářská hlína tu byla odebírána do značné hloubky; stěna hlíníku dosahovala až 8 m výšky (tab. XXI:1).

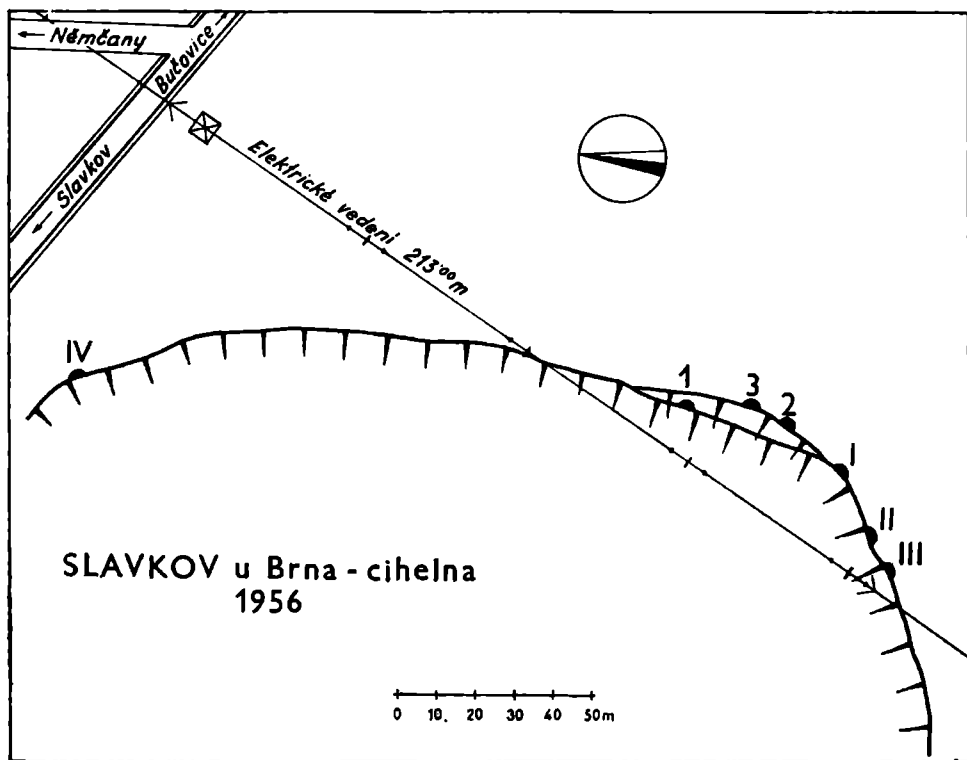
Ve stěně hlíníku bylo zjištěno a prozkoumáno celkem 7 sídlištních objektů (obr. 2). Pět bylo objeveno v březnu a prozkoumáno v dubnu a v květnu 1956 (objekty č. 1; I, II, III, IV). Pokračujícím bagrováním byly narušeny další dva

¹ Nálezová zpráva je uložena v nálezovém archivu katedry prehistorie.

objekty (č. 2 a 3), které byly prozkoumány v září 1956. Prozkoumané objekty patří jednak kultuře se zvoncovitými poháry (objekty č. 1, 2, 3), jednak středodunajské mohylové kultuře (objekty č. I až IV).

Obr. 1. Slavkov u Brna. Situační plán naleziště. (Kresba J. Kamenská)

Obr. 2. Slavkov u Brna III. Situace sídlištních objektů. (Kresba A. Šik)

KULTURA SE ZVONCOVITÝMI POHÁRY

Na slavkovském katastru jsou známa v poměrně nevelké vzdálenosti od sebe celkem tři naleziště kultury se zvoncovitými poháry. Označují je římskými číslicemi (I, II, III) takto:

- poloha ve Staré cihelně — Slavkov u Brna I;
 - poloha ve čtvrti „Na Obůrkách“ — Slavkov u Brna II;
 - poloha v kruhové cihelně — Slavkov u Brna III;
- K rozmístění nalezišť srov. obr. 1.

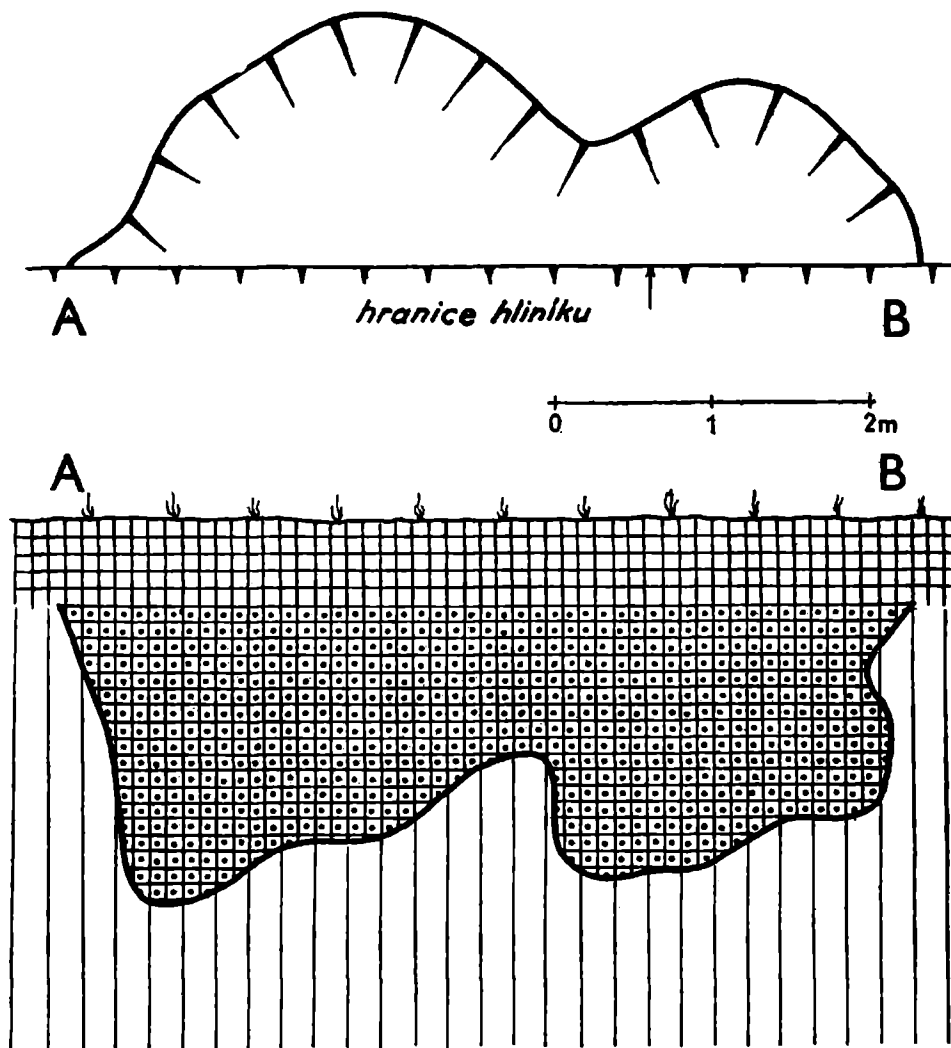
Slavkov u Brna III

Popis sídlištních objektů

Objekt č. 1 (obr. 3; tab. XXII:1)

Výzkum asi z poloviny odbagrovaného objektu č. 1 byl proveden 6. a 7. dubna 1956. Pod vrstvou hnědočerné ornice (40—50 cm) se objekt jevil na sprašovém podloží v půdorysu jako dva do sebe prolínající půlkruhovitě útvary v zachované

celkové délce 5,2 m, v šířce 1,6 m. Rovněž v profilu připomínal objekt dvě do sebe zasahující jámy vyhloubené do spráše do hloubky 2,4 m od povrchu terénu. Výplň objektu tvořila sytá černá humusovitá hlína, v níž bylo porůznu v různých hloub-

Obr. 3. Slavkov u Brna III. Objekt č. 1 kultury zvoncovitých pohárů. (Kresba A. Šik)

kách roztroušeno 121 střepů z nádob vesměs kultury zvoncovitých pohárů, 2 rohovcové čepelky, zvířecí kosti a kus do hnědočervena přepálené hlíny. Největší nakupení střepů bylo při styku obou částí jámy. Jakékoli pozůstatky stavební konstrukce objektu nebyly zjištěny.

Popis nálezů

Keramický materiál, celkem 121 střepů (inv. č. 4947 až 5063), pochází většinou z nezdobených nádob, vyrobených ze zrnitého dobře vypáleného materiálu. Povrch je hnědý až šedočerný, výjimečně sytě červený, převážně vyhlazený. Střepů ze zdobených zvoncovitých pohárů s typickým vtlačovaným ornamentem je poměrně málo. Keramický materiál je velmi fragmentární, drobnotvarý a neposkytuje možnost rekonstrukce celých nádob ani kresebně. Vyskytuje se tu však řada tvarově i ornamentačně výrazných střepů, které dovolují určit alespoň typ nádoby, z níž pocházejí.

Rozborem byly zjištěny tyto základní typy nádob:

Zvoncovité poháry zdobené

Vyskytují se v keramickém materiálu dosti ojediněle, celkem asi 10 drobných střepů (to je asi 8 %), o nichž jen podle typického vtlačovaného ornamentu a též podle materiálu možno soudit, že pocházejí ze zvoncovitých pohárů. Nelze z nich však určit přesněji ani tvar a velikost, ani celkovou výzdobu.

Z menšího sytě červeného poháru jsou dva drobné střepy, na nichž je část pásu ze vtlačovaného ornamentu (inv. č. 4959, 4957); obr. 4:1.

Z hnědého dobře leštěného poháru je okrajový střep zdobený horizontálními řadami kolmo vtlačovaných klínovitých rýžek (inv. č. 4952); obr. 4:2.

Jiný hnědý střep má výzdobu z horizontálních řad vtlačovaného ornamentu (inv. č. 4954); obr. 4:3.

Z šedočerného masivnějšího poháru je drobný střep zdobený vtlačovaným ornamentem z horizontálních a šikmých linií (inv. č. 4951); obr. 4:4.

Z většího hnědočerného poháru je střep s výzdobou horizontálních řad z kolmých rýžek a větších vtlačovaných trojúhelníků (inv. č. 4950); obr. 4:5.

Zvoncovité poháry nezdobené

Jsou doloženy několika střepy barvy červené (inv. č. 4960, 5037, 5059) a hnědočervené (inv. č. 4976). Nelze je vždy bezpečně odlišit od střepů ze džbánek. Na rozdíl od džbánek mají poháry okraj hrdla zúžený a mírně vyhrnutý.

Mísy a misky

Jsou zastoupeny a rozlišitelné hlavně okrajovými střepy, které svědčí o současné existenci několika variant misek, a to od misek s typickým dovnitř rozšířeným okrajem až po misky s mírně zduřelým zaobleným okrajem. Jsou vesměs barvy šedočerné, na povrchu leštěné.

Miska s okrajem vodorovně dovnitř rozšířeným je nejlépe doložena střepem (inv. č. 4949); obr. 4:6.

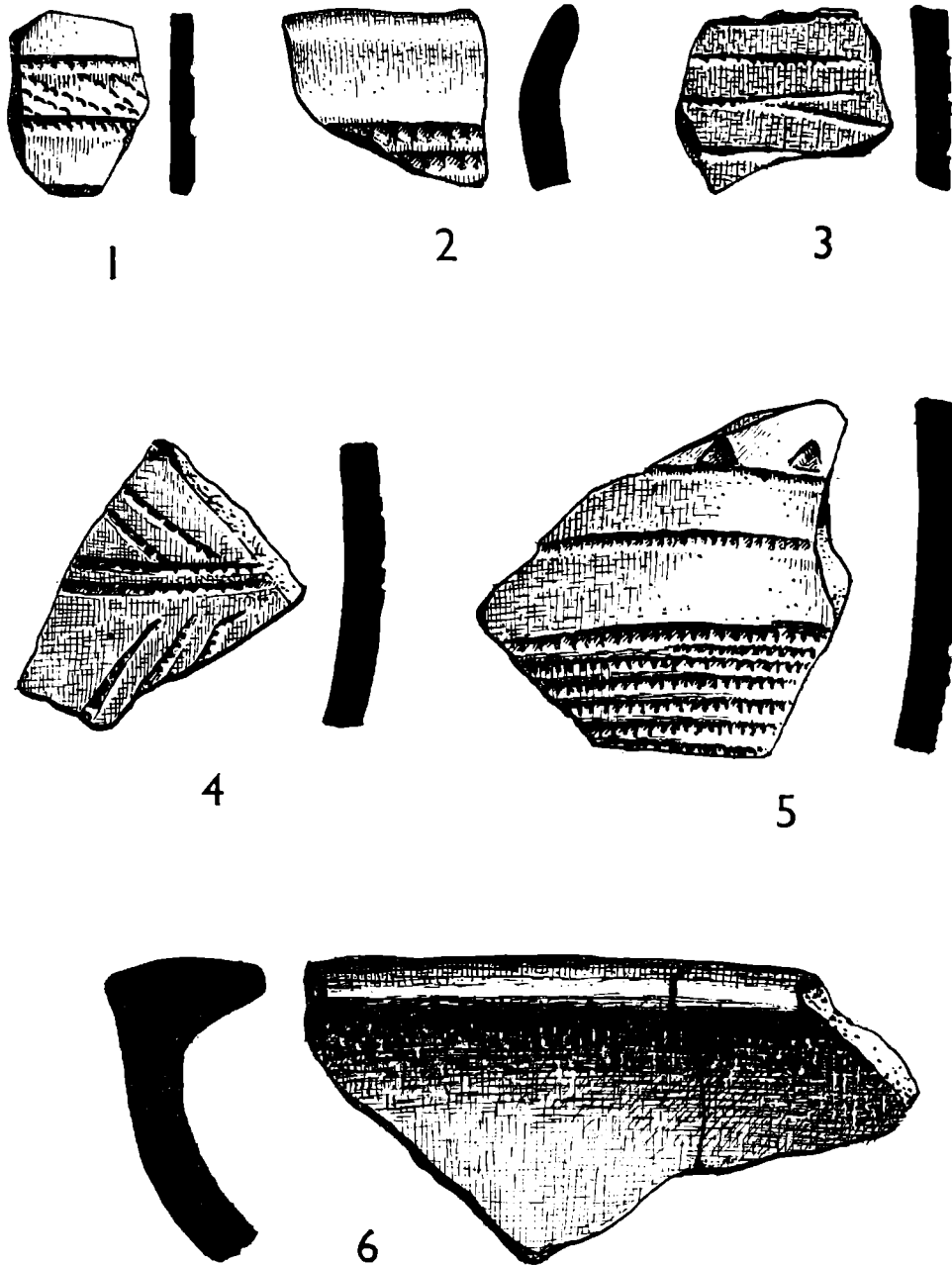
Z misky s rozšířeným okrajem šikmo dovnitř je střep (inv. č. 5963); obr. 6:1.

Střep z misky s mírně rozšířeným kyjovitým okrajem (inv. č. 4974); obr. 6:2.

Střep z misky se zaobleným okrajem; obr. 6:3.

Džbáanky

Jsou dobře postihnuteľny řadou střepů. Na rozdíl od pohárů mají džbáanky povětšinou rovné sříznutý okraj hrdla. Jsou na povrchu leštěné, barvy hnědavé až žlutavé hnědé, řidčeji červené.

Obr. 1. Slavkov u Brna III. 1–6: z objektu č. 1. 1/1. (kresba St. Ševčík)

Na džbány ukazuje několik okrajových střepů (inv. č. 4965, 4970, 4973), dále fragmenty páskových uch, které svou šířkou od 2 cm do 5,6 cm dokládají různé velikosti džbánek od menších tvarů až po velké džbány se širokými uchy (inv. č. 4987 až 4995).

Bezuché hrnce

Tvarově jsou zjistitelné okrajovými střepy (inv. č. 4942 4971, 4978). Pocházejí z větších hrubších nádob, okraj hrdla bývá rovně sříznutý nebo mírně zduřelý, často opatřený rozeklanými výčnělky (inv. č. 5962).

Tvarová příslušnost ostatního střepového materiálu je pro velkou fragmentárnost přesněji neurčitelná. Pocházejí z výše uvedených typů nádob, vesměs nezdobených.

Z ostatního nekeramického inventáře z objektu č. 1 možno uvést:

Dvě rohovcové, tvarově málo výrazné čepelky bíle patinované (d. 3,9 a 3,9 cm; inv. č. 5056, 5066).

54 zlomků zvířecích kostí (inv. č. 5067 až 2121); osteologicky nebyly určeny. Amorfni kousek mazanice do hnědočervena přepálené (inv. č. 5064).

Kus kamene velikosti asi 10 cm.

Objekt č. 2 (obr. 5; tab. XXI:2)

Byl prozkoumán 28. 9. 1956. Sídlištní jáma byla značně rozrušena bagrováním a odebíráním hlíny. Ve stěně hlínku se zřetelně rýsovala sytě černým zásypem. Pod vrstvou ornice (asi 35 cm) se ve sprašovém podloží jevil oblý půdorys jámy v délce 3 m, šířce 1,4 m. Stěny jámy byly svislé, dno poněkud nerovné, hloubka jámy asi 1,5 m. Nálezy se soustředily ponejvíce v jižní části jámy. Z jámy byl zachráněn poměrně početný střepový materiál (57 kusů), kus kamenného mlýnku, 10 fragmentů zvířecích kostí a tři kameny.

Popis nálezů:

Střepový keramický materiál — 57 kusů (inv. č. 9302 až 9358) — pochází většinou z větších hrubších nádob, tvarově je málo výrazný.

Bezpečně je možno určit tyto typy nádob:

Zvoncovité poháry zdobené

Jsou zastoupeny čtyřmi drobnými střepy (to je asi 7 %).

Z červenohnědého poháru je střep zdobený páskem výrazně šrafované klikatky (inv. č. 9306); obr. 6:6. Další tři střepy jsou zdobeny vtačovaným ornamentem (inv. č. 9309, 9310), na jednom z nich je vtačovaný ornament vyplněn bílou pastou (inv. č. 9327).

Nezdobené zvoncovité poháry

Ukazuje na ně několik drobných střepů barvy červené (např. inv. č. 9308, 9324, 9328), jiný barvy hnědé (inv. č. 9319).

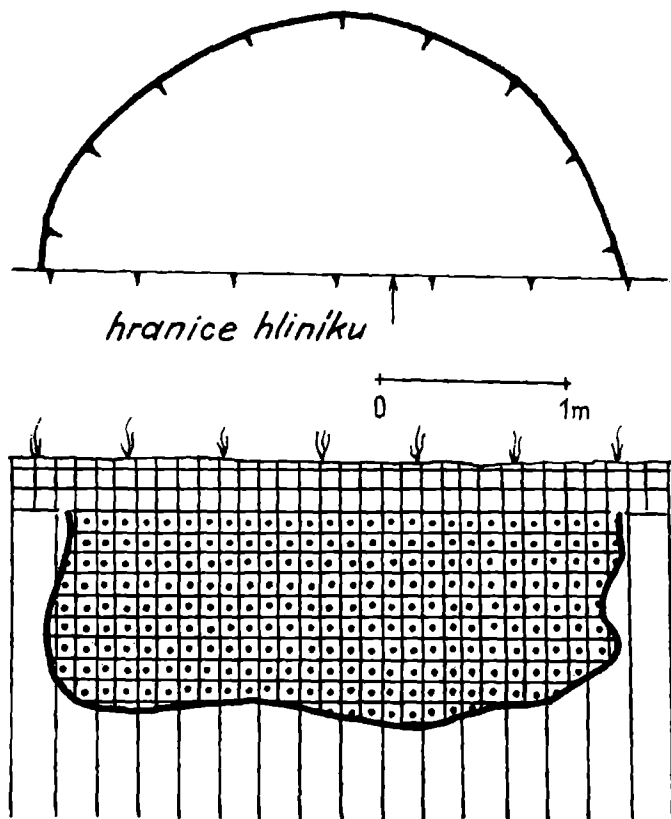
Misky jsou bezpečně doloženy čtyřmi okrajovými střepy.

Z tmavohnědé mísy s mírně rozšířeným rovně seříznutým okrajem je větší střep (inv. č. 9304), obr. 6:5.

Střep červenohnědé leštěné misky má mírně zduřelý okraj (inv. č. 9305), obr. 5:4. Rovněž další dva okrajové střepy mají mírně zduřelý okraj (inv. č. 19302, 9323).

Džbánky

Jsou doloženy zlomky páskového ucha (inv. č. 9313) a okrajovými střepy (např. inv. č. 9315, 9318, 9323).

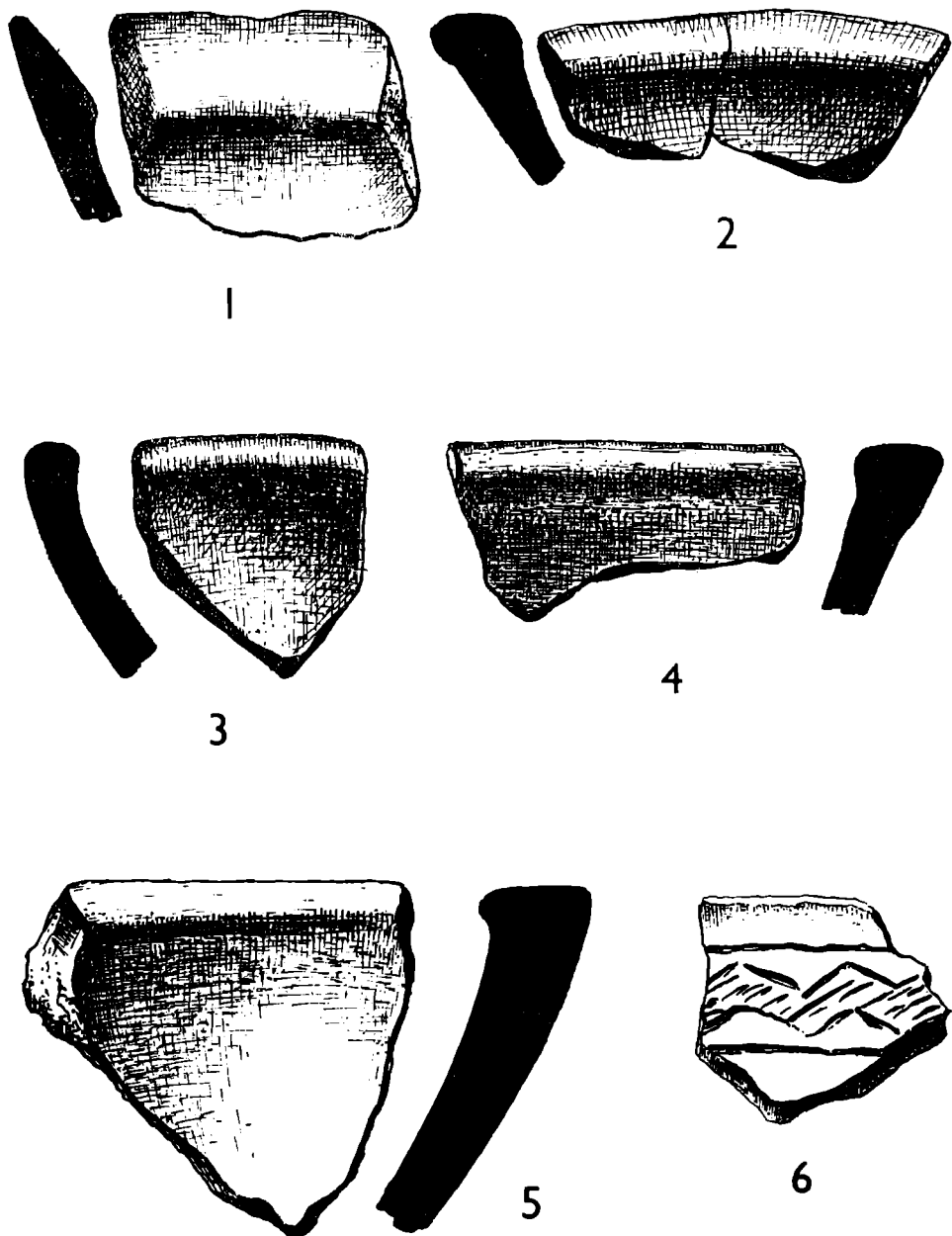
Obr. 5. Slavkov u Brna III. Objekt č. 2 kultury zvoncovitých pohárů. (Kresba A. Šik)

Hrnce

Jsou určitelné ze dvou okrajových střepů, z nich jeden měl při okraji hrdla výčnělek (inv. č. 9312), u druhého byl výčnělek posazen poněkud níže pod okrajem hrdla (inv. č. 9327).

Kus kamenného mlýnku (inv. č. 9399).

10 fragmentů zvířecích kostí (inv. č. 9459 až 9468); osteologicky neurčeny.

Obr. 6. Slavkov u Brna III. 1-4: z objektu č. 1; 5-6: z objektu č. 2. 1/1. (kresba St. Ševčík)

Objekt č. 3

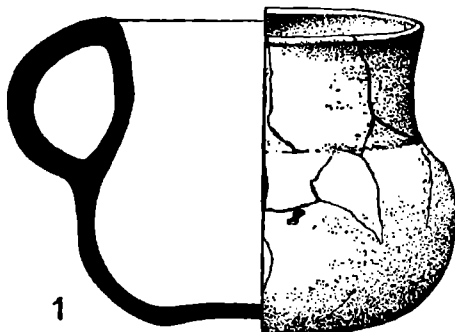
Tento objekt byl bagrováním téměř zcela zničen. Ze zachovaných zbytků sídlištní jámy bylo zachráněno celkem 10 málo výrazných střepů (inv. č. 9459 až 9468), z nichž jeden je bezpečně ze zvoncovitého poháru (inv. č. 9465). Ostatní střepy jsou podle kulturní příslušnosti těžko určitelné; jejich příslušnost jak ke kultuře zvoncovitých pohárů, tak středodunajské mohylové kultuře nelze bezpečně stanovit.

Při výzkumu značně rozrušeného objektu č. III, v němž byly zjištěny nečetné střepy patřící středodunajské mohylové kultuře, byl nalezen též drobný střep z červeného zvoncovitého poháru zdobeného vtačováním ornamentem.

Nálezy z objektů jsou uloženy v muzeu ve Slavkově u Brna.

Starší nálezy z kruhové cihelny

Prozkoumané tři sídlištní objekty nejsou jedinými nálezy kultury zvoncovitých pohárů z této cihelny. Zachovalo se několik kusých zpráv, které svědčí o tom, že tu byly po léta rozkopávány jak sídlištní jámy, tak hroby.

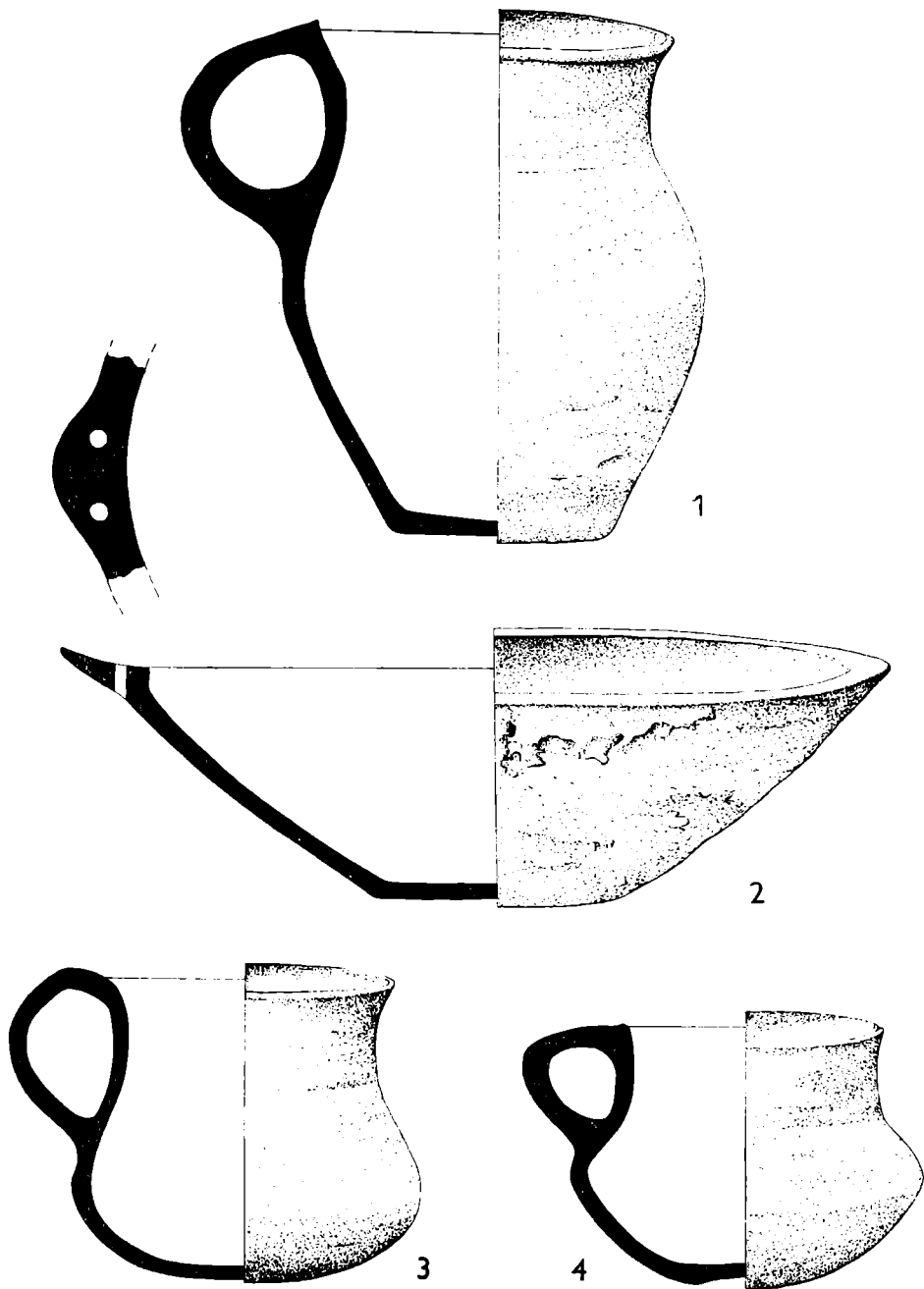
Obr. 7. Slavkov u Brna III: z hrobu. 1/2. (kresba A. Šik)

Ze starších nálezů z této cihelny je z r. 1920 uváděn bez bližších údajů objev kostrového hrobu, který byl při kopání hlíny rozrušen a zničen. Z něho získal A. Procházka² baňatý džbánček s ostře nasazeným hrdlem přepaženým páskovým uchem (v 8 cm, š. 9,5 cm; uložen v Moravském muzeu v Brně, inv. č. 66 923/38); obr. 7.

A. Procházka má ve svém „Deníku nálezů“ k r. 1928 krátkou zprávu, že „v Nardymáčkově cihelně byly rozkopávány hroby i sídlištní jámy s keramikou zvoncovitou“. Rovněž dělníci pracující v hliníku cihelny nám v r. 1956 prozradili, že se

² Podle sdělení A. Procházky. *L. Hájek*, nálezořá zpráva v archivu AÚ ČSAV v Brně, č. j. 938/50.

³ Podle ústního sdělení A. Procházky a podle jeho inventáře i nálezů uložených ve sbírkách Moravského muzea v Brně. — Srv. též J. Skutíl, *Sborník Přírodovědné společnosti v Moravské Ostravě VI*, 1930—31, 136

Obr. 8. Slavkov u Brna II. 1–4: z kostrového hrobu. 1/2. (kresba A. Šik)

občas přichází na různé „střepiny hrnců a kostí.“ Nevěnovali však těmto nálezům pozornost, poněvadž prý o ně nebyl zájem.

Po provedeném zachraňovacím výzkumu v r. 1956 jsme se již k této lokalitě nevrátili pro zaneprázdnění jinými výzkumnými úkoly.

Při hodnocení sídliště z kruhové cihelny (Slavkov u Brna III) nelze nepřihlédnout ke dvěma dalším slavkovským lokalitám s kulturou se zvoncovitými poháry.

Slavkov u Brna II

Na východním okraji Slavkova u Brna v poloze „Na Obůrkách“ asi 1/2 km od cihelny byl 2. 4. 1928 při hloubení základů k novostavbě blízko pivovaru (viz plánek na obr. 1) zachycen hrob krytý velkým kamenem. Skrčená kostra orientovaná S—J ležela na pravém boku, obličejem k západu. Za kostrou mezi patami a pánví ležely čtyři nádoby: mísa, dva džbáněčky a hrnek s uchem.³

Popis nálezů:

Hrnek s ostře nasazeným nízkým hrdlem přepaženým páskovým uchem, drsný, hnědý až šedočerný (v 12,9 cm; inv. č. Pa 1039/38); obr. 8:1.

Velká mísa s okrajem dovnitř rozšířeným a vytaženým v jazykovitý výčnělek se dvěma otvory, drsná, hnědošedá (v 6,2 cm, š 21 cm; inv. č. Pa 1038/38); obr. 8:2.

Džbáněček s ostře nasazeným hrdlem přepaženým páskovým uchem, hnědošedý (v 7,5 cm; inv. č. Pa 1071/38; obr. 8-3.

Džbáněček s ostře nasazeným válcovitým hrdlem přepaženým páskovým uchem, s lomem na vydutí břicha, s důlkovitým dnem; drsný, hnědošedý (v 6,8 cm; inv. č. Pa 1040/39); obr. 8:4.

Poněvadž v místech nálezu nebyl proveden další výzkum, nelze zjistit, jedná-li se o osamocený hrob nebo o pohřebiště.

Nálezy jsou uloženy v Moravském muzeu v Brně:

Slavkov u Brna I

Poměrně velké pohřebiště s kostrovými i žárovými hroby se zvoncovitými poháry se nachází nedaleko od sídliště (Slavkov u B. III) na protějším k severu obráceném svahu na levém břehu řeky Litavy v tzv. „Staré cihelně“ (viz plánek na obr. 1). Před lety tu byly dvě cihelny — tzv. „městská“ a „panská“ (hrab. Kounice). V těchto cihelnách byly od konce minulého století při těžení hlíny rozrušovány hroby nejen kultury se zvoncovitými poháry, ale též kostrové hroby laténské. Nálezy z těchto hrobů byly povětšinou vybírány dělníky a předávány různým zájemcům. Nálezové okolnosti, pokud k nim bylo přihlíženo, byly zjišťovány a rekonstruovány povětšinou dodatečně. Jen část hrobů byla prokopána soustavně A. Procházkou, který se především zasloužil o záchranu hrobů z těchto cihelen. Kromě něho získali odtud nálezy z hrobů též E. Synek, I. L. Červinka, A. Gottwald, L. Niederle a jiní, dnes již těžko zjistitelní. Když práce v cihelnách byly zastaveny, ustaly i nálezy. Poslední (Procházkův) je z r. 1927.⁴

⁴ K pohřebišti Slavkov u Brna I srv.: A. Procházka, Zprávy o nálezech na Vyškovsku, *Pravěk* II, 1904, 12—13, obr. 2, 3. — *Týž*, Z praehistorie Vyškovska a okolí, *Pravěk* V, 1909, 190—197, plánek na str. 186, tab. XVI—XVIII. — *Týž*, Slavkovsko v pravěku, *Moravská vlastivěda*,

Celkem bylo ze „Staré cihelny“ zaregistrováno 27 kostrových a 1 žárový hrob. Řada hrobů vzala při kopání hlíny zasně. Z milodarů se vyskytuje keramika: zvoncovité poháry zdobené (15), nezdobené (3), misky (13), džbánky (33), bezuché hrnce (5), válcovitá nádoba (1), amfora dvouuchá (I); jiný inventář je nehojný: šipky (4), nátepní deštička (1), pazourkové čepelky (2), měděná dýka (1), kostěná sídla (2).

Pohřebiště patří střednímu vývojovému stupni.

Nálezy jsou uloženy v Moravském muzeu v Brně; Gottwaldův hrob v muzeu v Prostějově, několik nádob bylo věnováno L. Niederlovi a jsou uloženy v prehistorickém ústavě KU v Praze.

Zhodnocení

Terénní výzkumy a studium sídlišť lidu se zvoncovitými poháry patří po léta k opomíjeným stránkám evropské, zejména středoevropské archeologie, včetně naší, přestože kultura se zvoncovitými poháry pro svůj obrovský územní rozsah v západní a střední Evropě i ve Středomoří, pro svéráznost hmotných památek i historickou úlohu, kterou sehrála v pravěku Evropy, vzbuzovala vždy zájem archeologů⁵, který se však soustřeďoval především na pohřebiště, jejichž výzkum přináší bohatý soubor nálezů. Naproti tomu výzkum sídlišť nelákal pro značnou náročnost a podle starších představ pro malou efektivnost nálezů ve srovnání s nálezy získanými při výzkumu pohřebišť.

Kultura se zvoncovitými poháry tvoří na Moravě silně zastoupenou eneolitickou kulturu nedomácho původu, odlišující se výrazně od ostatních eneolitických kultur. Je počítána ke středoevropské skupině. Na rozdíl od jiných eneolitických kultur zaujímá značnou část moravské oblasti, která byla v eneolitu osídlená. Dodnes je známo na Moravě více než 350 nalezišť, jimiž se řadí na přední místo v moravském eneolitu. Je to do jisté míry dáno i tím, že od samého počátku moravské archeologie upoutávala svérázná kultura se zvoncovitými poháry pozornost a zájem moravských archeologů jako málokterá jiná pravěká kultura. Přes tento zájem neexistuje však novější souborná práce o kultuře se zvoncovitými poháry na Moravě jako celku. Posledně tak učinil před 65 lety (r. 1908) I. L. Červinka,⁶ nepřehlídíme-li k menším statím více méně informativního charakteru uveřejněných

Slavkovský okres, 1921, 22. — *E. Synek*, Nové hroby od Slavkova, *Pravěk* II, 1904, I. L. Červinka, *Nálezy v cihelně u Slavkova*, ČMMZ, 1905, 30—43, se 6 obr. — *Týž*, *Moravské starožitnosti* II, 1908, 214—216, obr. 119—121. — *Týž*, O „zvoncovitých pohárech“, ČVMSO XVIII, 1911, 79—81, obr. 8—12. — *A. Gottwald*, *Nové nálezy z okolí Prostějova a odjinud*, ČVMSO XXVI, 1909, 71, obr. 19. — O rekonstrukci celkové nálezové zprávy o tomto pohřebišti se pokusila *L. Honďlová*, *Osídlení Pomoraví a přilehlého Podunají lidem s kulturou zvoncovitých pohárů I—III*, 1958; rukopisná diplomní práce; díl II, 302—308, díl III, tab. XLIII:1 až 8; XLIV:1—5.

⁵ Celkový přehled o kultuře zvoncovitých pohárů podávají hlavně: *P. Bosch-Gimpera*, *Glockenbecherkultur*, *Ebert — Realexikon* IV, 2, 1926, 345—362. — *A. del Castillo Yurrita*, *La cultura del vaso campaniforme*, Barcelona, 1928. — Nověji informativně *L. Hájek*, *Glockenbecherkultur*, *Enzyklopedisches Handbuch* I, 1966, 411—416. Zde je též krátká stať vztahující k našim zemím s uvedením nejdůležitější literatury. — *E. Sangmeister*, *La civilisation du vase campaniforme*, *Actes du premier colloque atlantique*, Brest — Rennes 1953.

⁶ *I. L. Červinka*, *Moravské starožitnosti* II, 1908, 190—225.

v publikacích o pravěku našich zemí (J. Schráníl, J. Böhm, J. Filip, J. Neustupný).⁷ Nepublikovány zůstaly monograficky pojaté práce A. Benešové-Medunové⁸ a již uvedená obsáhlá práce L. Hondlové.⁹ Nepublikovaná zůstává stále po léta připravovaná monografie L. Hájka.¹⁰

Dalším velmi závažným nedostatkem stále zůstává dosavadní stav archeologického terénního výzkumu na nalezištních kultury se zvoncovitými poháry, patřící k nejpočetněji zastoupeným eneolitickým kulturám na Moravě s více než 350 nalezišti, z nichž převážná část připadá na pohřebiště, na něž se především soustředil zájem archeologů. Existuje však jen několik málo pohřebišť, a to převážně jen malých, která byla celá záměrně více méně odborně prokopána. Častěji šlo o příležitostnou záchranu hrobů rozrušovaných při různých pozemních pracích anebo o výzkum prováděný často neodborníky, podněcovaný hlavně zájmy sběratelskými. Je proto běžným zjevem, že na některých pohřebištích se vystřídalo i několik „badatelů“, kteří o své archeologické činnosti nezanechali nejen nálezkové zprávy alespoň se základními údaji, ale často nejsou zachyceny ani hrobové celky. Důsledkem toho je, že výsledky terénních výzkumů převážně části pohřebišť nebyly vůbec jako celek anebo jen informativně publikovány, i když jde o tak významná velká pohřebiště jako např. Slavkov u Brna¹¹, Blažovice¹² (38 hrobů), Šlapanice¹³ (56 hrobů), Svatobořice¹⁴ (38 hrobů), Kobylnice¹⁵ (29 hrobů), Holásky u Brna¹⁶ (přes 80 hrobů) aj.

⁷ J. Schráníl, Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens, 1928, 81–86. — Týž, Československo v pravěku, Československá vlastivěda II. — J. Böhm, Kronika objeveného věku, 1941, 182 až 189. — J. Filip, Pravěk Československa, 1948, 154–159. — J. Neustupný, Pravěk Československa, 1960, 165–174.

⁸ A. Benešová, Lid s kulturou zvoncovitých pohárů na Moravě, 1952 (rukopisná disertace v archivu katedry prehistorie University JEP v Brně).

⁹ L. Hondlová, Osídlení Pomoraví a přilehlého Podunají lidem s kulturou zvoncovitých pohárů I–III, 1958. Podává dosud neúplnější soupis výzkumů a nálezů moravských a rakouských lokalit (446 stran), doplněný výběrem fotografií (tab. I–LXI) a celku vyčerpávající bibliografii kultury se zvoncovitými poháry především na Moravě.

¹⁰ Z připravované monografie o kultuře se zvoncovitými poháry v Čechách a na Moravě publikoval L. Hájek, Kultura zvoncovitých pohárů v Čechách, Archeologický ústav ČSAV, Praha, 1968, 159 stran, tab. I–X, 2 mapky. Z Moravy předal téměř před 20 lety rukopisný soupis nalezišť a nálezů do AÚ ČSAV v Brně.

¹¹ Viz pozn. 4.

¹² Ve Walterově cihelně zachraňovali nálezy z rozrušovaných hrobů od r. 1912 zejména P. Nakládal, T. Ondráček, A. Procházka, I. L. Červinka, J. Poullík. Jen o 38 hrobech existují alespoň kusé nálezkové zprávy, o značném množství nálezů není bližších zpráv. Srvn. A. Procházka, Slavkovsko v pravěku, 1921, 21 a d. — J. Skutil, OP IX, 1930–35, 148 a d. — K. Schirmeisen, NfDV, 1938, 159. — I. L. Červinka, Masarykův kraj v pravěku, Hodonín, 1933, 24. — L. Hondlová, op. cit. III, 12–25.

¹³ V katastru obce Šlapanice byly zjištěny hroby na několika místech (J. Knies, A. Dvořáček a j.). V trati „Široké pole“ bylo prokopáno r. 1934–1936 velké pohřebiště MZM (J. Poullík). — Srvn. I. L. Červinka, Moravské starožitnosti II, 222, obr. 129. — J. Skutil ZMLM, 1941, 152 až 157. — L. Hondlová, op. cit. III, 346–366.

¹⁴ V trati „Pisky“ po léta nišeny hroby. V letech 1929–1932 získal A. Šin z tohoto pohřebiště od dělníků nálezy z 28 hrobů. Srv. I. L. Červinka, Kyjovsko a Žďánsko v pravěku, 1933, 18, obr. 35. — L. Hondlová, op. cit. III, 334–338.

¹⁵ V trati „Za ovčírnu“ prokopal v letech 1928–1928 A. Procházka s J. Vašíčkem část pohřebiště (28 hrobů). Procházkovu nálezkovou zprávu je uložena v MM v Brně. Srvn. též L. Hondlová, op. cit. III, 175–182.

¹⁶ Na velké terase nad Holáskami směrem k Tuřanům byly v různých místech při těžení písku rozrušovány hroby, z nichž příležitostně zachraňovali různí zájemci nálezy. V pískovných Krejčího a Weithofera zachránil M. Chleborád v letech 1934–1940 celkem 65 převážně záro-

Toto vše ve zvýšené míře platí též o sídlišťích, jak ukáží dále. Nadto vše je studium kultury se zvoncovitými poháry na Moravě (stejně tak i ostatních kultur) velmi ztěžováno a mnohdy znemožňováno roztržitostí archeologického materiálu v četných muzeích, který je často uložen v těžko přístupných skladištích a depozitářích, neuspořádaných a neinventovaných, bez nálezoých zpráv, které jsou sice — pokud vůbec existují — soustředěny v Archeologickém ústavu ČSAV v Brně, avšak jejich opis v muzeích k příslušným nálezům chybějí.

K otázce existence sídlišť se zvoncovitými poháry v našich zemích i ve střední Evropě přistupovala archeologie velmi rozpačitě: buď je vůbec popírala, nebo připouštěla jejich výjimečnost či nepočetnost vzhledem k počtu zjištěných a prozkoumaných pohřebišť. Nedostatek sídlišť se vysvětloval především ze způsobu života lidu se zvoncovitými poháry, který byl převážně pokládán za nomádské chovatele dobytka a lovce. Vyskytly se názory, které označovaly tento lid za prospektory kovů, hlavně mědi (A. Castillo¹⁷), nebo za obchodníky s mědí, zlatem a jantarem (G. Childe¹⁸). Nepřihlíželo se k tomu, že tento lid po příchodu do nového prostředí, nejen přírodního, hlavně však ekonomicko-sociálního, věnoval se patrně pod vlivem tohoto prostředí též zemědělské výrobě a v souvislosti s tím přecházel k usedlejšímu způsobu života a k budování sídlišť. Zapomínalo se, že nedostatek sídlišť je dán do značné míry nedostatkem archeologického výzkumu, z důvodů výše uvedených.

Jen tak lze si vysvětlit, že v Čechách ještě r. 1926 prohlašuje A. Stocký,¹⁹ že lid se zvoncovitými poháry nezanechal u nás pevných sídel. Vysvětloval to tím, že tento lid po přistěhování nebo nájezdu žil u nás poměrně krátkou dobu, nebyl přijímán domácím lidem přívětivě, byl huben, nebo mu nesvědčilo naše prostředí. Rovněž J. Böhm²⁰ se r. 1941 v podstatě přiklání k názoru A. Stockého a považuje sídliště za jev výjimečný. Stejně tak J. Filip²¹ aj. S existencí sídlišť v Čechách přichází po prvé r. 1937 L. Hájek, kdy publikoval tři sídliště²² a k r. 1968 zarefistoval v Čechách již na 30 sídlišť lidu se zvoncovitými poháry.²³

Celkem příznivěji se vyvíjela situace na Moravě. První ojedinělé zmínky o sídlišťích lidu se zvoncovitými poháry se objevují od konce minulého století. Obyčejně se v nich mluví o kulturních vrstvách nebo kulturních jamách. Od r. 1902, kdy I. L. Červinka zaznamenal 3 sídliště lidu se zvoncovitými poháry,²⁴ vzrostl mu jejich počet k r. 1938 na 27 sídlišť.²⁵ F. Kalousek jich zjistil k r. 1956 více než

vých hrobů, celkový počet se odhaduje na více než 80. O tomto významném pohřebišti podal však jen stručnou informativní zprávu. *M. Chleborád*, Pohřebišťe kultury zvoncovitých pohárů nad Holáskami u Brna, OP XIV, 1950, 361—363, obr. 1—4. — *L. Honďlová*, op. cit., III, 132—140 — mohla podat jen inventář z části hrobů tohoto pohřebišťe.

¹⁷ A. Castillo, op. cit., 156.

¹⁸ G. Childe, The Dawn of European Civilisation, London, 1927, 218.

¹⁹ A. Stocký, Pravěk země České I, 1926, 137.

²⁰ J. Böhm, Kronika objeveného věku, 1941, 187—188.

²¹ J. Filip, Pravěk Československo, 1948, 158.

²² L. Hájek, Kulturní jámy s keramikou zvoncovitých pohárů v Čechách, PA, n. ř. VI—VII, 1936—1937, 119—122.

²³ L. Hájek, Kultura zvoncovitých pohárů v Čechách, Praha, 1968. Uvedených 30 sídlišť jsem stanovil z jeho soupisu „Fundorte und Funde (str. 1—149). Na připojené mapce II nerozlišuje graficky sídliště od pohřebišť a ojedinělých nálezů.

²⁴ I. L. Červinka, Morava za pravěku, 1902, 162.

²⁵ I. L. Červinka, Lidstvo s kulturou zvoncovitých pohárů (rukopis z r. 1938 v AÚ ČSAV v Brně).

padesát²⁶ a nejnověji zjišťuje J. Ondráček na Moravě více než 100 sídlišť.²⁷

Vzrostl-li na Moravě počet sídlišť, nelze říci, že by se zároveň úměrně rozšířily též naše poznatky o sídlišťích. Dosud nebylo ani jediné sídliště systematicky zkoumáno, takže jsme stále odkázáni na náhodné zachraňovací výzkumy ponejvíce ojedinělých sídlišťních jam, o nichž existují jen velmi kusé a často málo spolehlivé údaje. A tak slavkovské sídliště patří k několika málo lokalitám, které přinášejí alespoň několik konkrétních poznatků k problematice moravských a zároveň středoevropských sídlišť kultury se zvoncovitými poháry.

Lid se zvoncovitými poháry na Moravě zakládal své osady zpravidla na mírných svazích nebo nízkých návrších na úrodných půdách v blízkosti vodních toků. Tak tomu bylo také ve Slavkově u Brna, kde se sídliště nachází v n. v. 200—215 m na mírném sprašovém svahu obráceném k jihu, vzdáleném asi 100 m od původního toku řeky Litavy.

Tři slavkovské prozkoumané sídlišťní objekty — stejně tak ostatní moravská sídliště KZP — neposkytují možnost učinit si přesnější představu o rozsahu osady, o početnosti sídlišťních objektů a jejich uspořádání. Starší výše zmíněné zprávy, v nichž se mluví o tom, že v těchto místech docházelo k rozkopávání a ničení sídlišťních jam i hrobů, pouze naznačují, že se počet sídlišťních jam pravděpodobně neomezoval pouze na ony tři bezpečně zjištěné. Vzdálenost mezi jednotlivými objekty činila 5 a 10 m. To odpovídá situaci zjištěné i jinde, na př. ve Střelcích u Znojma (trať „Klobouček“), kde pozůstatky 7 značně členěných sídelních objektů (chat) se stopami po kůlech, tvořily rovněž víceméně pravidelnou řadu. Složitě půdní poměry nedovolují podle L. Hájka zjistit jejich přesnou konstrukci.²⁸

O konstrukci slavkovských sídelních objektů můžeme jediné to předpokládat, že to byly zemnice se stěnami svisle zahloubenými. Okrouhlý tvar všech tří sídelních jam je ve shodě s některými sídelními jamami z jiných sídlišť, i když přesnějších údajů je zatím málo (Letonice II,²⁹ Tetčice,³⁰ Želechovice³¹). Zvláštní pozornosti si zaslouží objekt č. 1, který se v profilu i půdorysu jevil jako dvě těsně na sebe navazující jámy s nerovným dnem (obr. 3, tab. XXII-1). Rovněž objekt č. 2 měl okrouhlý tvar (obr. 5, tab. XXI:2). Třeba připomenout, že okrouhlé objekty nejsou výhradním znakem sídelních objektů kultury zvoncovitých pohárů, neboť vedle nich známe též objekty pravoúhlého (čtvercového i obdélníkového) půdorysu (na př. Letonice II³², Střelice³³, Vanovice³⁴, Brno-Obřany³⁵; obě poslední zmíněné jámy mají poměrně velké rozměry: Vanovice (15 × 15 m i s jakýmsi vchodem a jeden metr širokým); Brno-Obřany (15 × 10 m). Přesnou velikost slavkovských objektů nelze pro jejich porušení přesně zjistit. U objektu č. 1 možno předpokládat, že byl průměru nejméně 5,5 m s hloubkou 2,4 m, objekt č. 2 byl podstatně

²⁶ F. Kalousek, Lid se zvoncovitými poháry na Bučovsku (Morava), ČMMB XLI, 1956, 91.

²⁷ Podle ústního sdělení J. Ondráčka na jaře 1973; připravuje o sídlišťích soubornou práci.

²⁸ L. Hájek, Nové nálezy kultury zvoncovitých pohárů, AR IV, 1951, 30. O střelickém sídlišti je tu jen kratičká zpráva.

²⁹ F. Kalousek, ČMMB XLI, 1956, 76.

³⁰ Zpráva J. Mikuláška, archiv AÚ ČSAV v Brně.

³¹ K. Schirmeisen, Einige Bemerkungen über die Schöllschitzer Glockenbecher Kultur, Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn 65, 1934, 156 a. d.

³² F. Kalousek, ČMMB XLI, 1956, 75.

³³ L. Hájek, AR IV, 1951, 27—30.

³⁴ F. Vlk, Archeologické nálezy z okolí vanovského, ČMMZ VIII, 1908, 7.

³⁵ Podle sdělení E. Vodičky.

menší, asi 3 m, hl. 1,4 m. Odpovídá to běžnému průměru jiných okrouhlých objektů. Hloubka obou objektů ukazuje tedy na zemnice.

Jiné doklady o konstrukci slavkovských objektů nebyly zjištěny, ani stopy po kúlech, ani mazanice. Rovněž pozůstatky ohniště nebo pece se nenašly. Těžko rozhodnout, pocházeli-li kus do červena přepálené hlíny nalezený v objektu č. 1 z nějakého otopného zařízení. Není bez zajímavosti, že v našich zemích byly pozůstatky otopného zařízení zjištěny jen zcela výjimečně. Na Moravě jediné ze Šlapanic je bez přesnějších údajů uváděno, že jáma byla vyplněna popelem, uhlíky a opálenými kameny³⁶; v Jenštejně v Čechách bylo v obdélníkovém sídelním objektu zjištěno ohniště z opáleného pískovce v průměru více než jeden metr³⁷; v Želechovicích bylo dno kruhové jámy poněkud vypálené, místy struskovité.³⁸

Dosavadní výsledky výzkumu nedovolují zatím učinit si přesnější představu o sídelních (obytných) objektech, o jejich konstrukci, přestřešení aj., zkrátka o celkovém vzhledu. Nejasná je funkce různých tzv. odpadových jam, zpravidla menších rozměrů. Nerozřešenou otázkou zůstává časové trvání jednotlivých sídlišť. Jistě neprávem se uvažuje o jejich krátkodobém, přechodném charakteru. Některá, na tu dobu rozsáhlá pohřebiště, nutně předpokládají delší mnoholeté osídlení v jejich blízkosti. K řešení toho zásadního ekonomicko-sociálního problému bude možno přistoupit teprve po komplexním rozboru materiálu pohřebišť a sídlišť, ne však dříve, dokud potrvá dosavadní stav terenního výzkumu sídlišť.

Archeologický inventář, který slavkovské sídelní objekty poskytly, vyznačuje se stejně jako ve většině sídlišť kultury se zvoncovitými poháry poměrně malou rozmanitostí. Převažuje keramika a zvířecí kosti. Ostatní inventář, jak jej známe z hrobů, vyskytuje se jen ojediněle.

Posuzujeme-li keramiku zjištěnou na sídlišťích kultury se zvoncovitými poháry z hlediska chronologického, možno zhruba rozlišit tři časové stupně (starší, střední a mladší). Na starších sídlišťích vyskytují se v hojném počtu střepy ze zdobených zvoncovitých pohárů, a mísy s rozšířeným okrajem nezdobeným, z ostatní keramiky džbánky. Na sídlišťích středního stupně se zdatelně zmenšuje počet střepů ze zdobených zvoncovitých pohárů červených i černých, ubývá misek s vodorovně rozšířeným okrajem, okraj se zúžuje a sešikmuje dovnitř, objevují se mísky se zdruřelým nebo jen zaobleným okrajem. Vedle džbánek různých velikostí s páskovými uchy, objevují se hrubší bezuché hrnce s plastickými výčnělky při okraji. Na sídlišťích mladšího stupně se již zpravidla neobjevují střepy ze zdobených zvoncovitých pohárů, převládají mísky s nerozšířeným okrajem, některé džbánky bývají zdobeny rytými trásněmi nebo plastickými žebry, objevují se různé bezuché hrnce s plastickými výčnělky při okraji a lištami pod hrdlem, amforovité tvary bezuché nebo se dvěma uchy na vyduťi břicha a s plastickou lištou.

S přihlédnutím k uvedenému třídění, je možno keramiku kultury se zvoncovitými poháry ze sídliště ve Slavkově u B. zařadit do středního stupně.

Zdobené červené zvoncovité poháry (obr. 4:1—5; 6:6) se tu vyskytují v nehojném počtu a tvoří 7—8 % keramického inventáře. Jsou doloženy vesměs drobnými střepy, takže z nich nelze přesněji určit ani tvar a velikost, ani celkovou výzdobu. Zdá se, že zvoncovité nezdobené poháry jsou hojněji zastoupeny než tomu bývá

³⁶ J. Knies, Zvoncovité nádoby z Klobouk a Šlapanic u Brna, *Pravěk* II, 1904, 80.

³⁷ L. Hájek, *PA*, n. ř. VI—VII, 1936—1937, 121.

³⁸ K. Schirmeisen, *op. cit.*, 156.

na současných pohřebištích. Misky s vodorovně rozšířeným okrajem, a to již nezdobeným, vyskytují se ojediněle (obr. 4:6); převládají misky s více méně rozšířeným šikmo dovnitř skloněným (obr. 6:1, 2), misky se zduřelým nebo zaobleným okrajem (obr. 6:4,3). Poměrně hojné jsou džbánky a džbány s rovně seříznutým okrajem hrdla a s páskovým uchem. Bezuché hrnce mají rovně seříznutý nebo mírně zduřelý okraj hrdla, opatřené mnohdy rozeklanými výčnělky.

Z ostatního nekeramického inventáře možno uvést ze slavkovského sídliště jedině dvě rohovcové tvarově málo výrazné čelenky a kus kamenného mlýnku. Na jiných moravských sídlištích se v celku náleзовý materiál neliší od hrobového, i když není tak hojný. Převládá tu kamenná a kostěná industrie, kovové předměty a různé ozdobné předměty a šperky jsou však velmi vzácné. Navíc se objevují přesleny a jehlancovitá hliněná závaží, což svědčí o tkaní látek.

Ještě stále se setkáváme s názorem, že hospodářskou základnou lidu se zvoncovitými poháry byl chov dobytka doplňovaný lovem a sběrem různých plodin. Z domácích zvířat jsou doloženy: ovce a koza, skot, vepř; z lovné zvěře se uvádějí: kanec, jelen, liška.³⁹ Obdobně je tomu v Čechách, kde se připomíná kuň a jako lovné zvíře též pes.⁴⁰ O domestikaci psa lze sotva pochybovat. Při této příležitosti třeba připomenout, že prehistorická osteologie patří dosud k opomíjeným disciplínám našeho pravěku.

Stále diskutovanou velmi závažnou otázkou zůstává pěstování plodin. Nověji stále více převládá názor, že lid se zvoncovitými poháry přešel po příchodu do našich zemí též k pěstování obilnin. Nálezy mlýnských kamenů i drtidel (též ve Slavkově) jsou svědectvím, že tento lid zemědělské plodiny znal a že patřily k jeho potravě. Dříve jsem soudil, že je nepěstoval, nýbrž získával od domácích zemědělců, mezi nimiž žil. S přihlídnutím k poloze sídliště lidu se zvoncovitými poháry (na půdách vhodných k zemědělství) i charakteru osad sídlištních objektů, kloním se nyní k výše vyslovenému názoru, že tento lid postupem času pod vlivem nového prostředí přešel též k pěstování plodin. Tento zásadní problém může však rozřešit jedině systematický terénní archeologický výzkum sídliště.

Slavkovské sídliště se zvoncovitými poháry vede nás k zamýšlení nad otázkou vzájemného přímého vztahu sídliště k pohřebištím, která se nacházejí často v bezprostřední blízkosti anebo jsou nepříliš od sebe vzdálena. Na sídlišti ve Slavkově byl údajně zjištěn hrob, z něhož pochází džbánek (obr. 7). Neurčité zprávy mluvící o rozkopávaných hrobech, které však nelze považovat za ověřené. Hrob ve Slavkově u B. II „Na Obůrkách“ uváděný A. Procházkou (viz výše) obsahoval keramiku mladšího stupně (obr. 8:1—4). Byl zjištěn náhodně při stavbě domu a další výzkum nebyl proveden, takže nelze říci, jedná-li se o hrob ojedinělý nebo o pohřebiště. Poměrně velké pohřebiště ve „Staré cihelně“ (Slavkov u Brna I), kde bylo zjištěno 28 hrobů a mnoho dalších bylo zničeno, možno podle nálezů keramiky řadit do středního stupně. Poměrně nehojný materiál ze sídliště nedovoluje stanovit přesněji vzájemné vztahy mezi tímto pohřebištěm a sídlištěm ve Slavkově. Nevylučují však možnost, že patří přímo k sídlišti v kruhové cihelně (Slavkov u B. III), neboť se nachází nedaleko od sídliště a v blízkém okolí toho pohřebiště nebyly zjištěny sebemenší stopy jiného osídlení.

³⁹ K tomu srv. *F. Kalousek*, ČMMB XLI, 1956, 89, pozn. 1—10.

⁴⁰ *L. Hájek*, Kultura zvoncovitých pohárů, str. XIX.

⁴¹ Srvn. na př. *J. Neustupný*, Československo v pravěku, 165. — *L. Hájek*, Kultura zvoncovitých pohárů, str. XIX.

⁴² *F. Kalousek*, ČMMB XLI, 1956, 89.

Slavkovské pohřebiště a existence řady dalších již zmíněných velkých pohřebišť vede nás k oprávněnému předpokladu, že lid kultury se zvoncovitými poháry, pohřbívacími své nebožtíky na těchto pohřebištích, musil pobývat delší dobu v jejich blízkosti. Jsou proto tato pohřebiště jedním z dokladů toho, že původně nomádští pastevcí dobytky pod vlivem nového prostředí přecházeli též k zemědělství. Jen tak lze vysvětlit, proč se usazují na úrodných nízko položených půdách v blízkosti vodních toků.

Na tomto závažném faktu hospodářsko-společenského dosahu se v podstatě nic nemění na skutečnosti, že z mimořádně velkého počtu moravských sídlišť (asi 100) nemůžeme ani u jednoho podat jeho celkový archeologický obraz, neboť ani jediné z nich nebylo soustavně prokopáno alespoň jen zčásti. Jen na několika málo sídlišťích byl prokopán více než jeden sídlištní objekt, při čemž se výzkumy převážně omezovaly na náhodné záchranné práce nebo jen sběry. Nad to vše výsledky výzkumů na sídlišťích zůstaly až na několik málo případů nezveřejněny. Rovněž zpracování sídlišť jako celku se věnovalo několik málo autorů jen příležitostně, víceméně informativně.⁴³

Stojí proto moravská archeologie před dvěma závažnými úkoly: 1. monograficky zpracovat dosavadní výsledky výzkumů sídlišť v konfrontaci s pohřebišti; 2. přikročit k systematickému terénnímu výzkumu sídlišť. Dosavadní pokusy o syntetické zpracování kultury se zvoncovitými poháry, založené hlavně na archeologickém pramenném materiálu z pohřebišť a přihlížející jen okrajově k sídlišťím, mohly podat jen neúplný, do značné míry zkreslený archeologický obraz kultury se zvoncovitými poháry.

SÍDLIŠTNÍ OBJEKTY SE STŘEDODUNAJSKOU MOHYLOVOU KULTUROU

Rozmístění čtyř sídlištních objektů této kultury je zřejmé z přiloženého plánu (obr. 2). Tři z nich (č. I, II, III) se nacházejí poněkud západněji od objektů kultury se zvoncovitými poháry, kdežto objekt č. IV je vzdálen od ostatních severním směrem asi o 150 m.

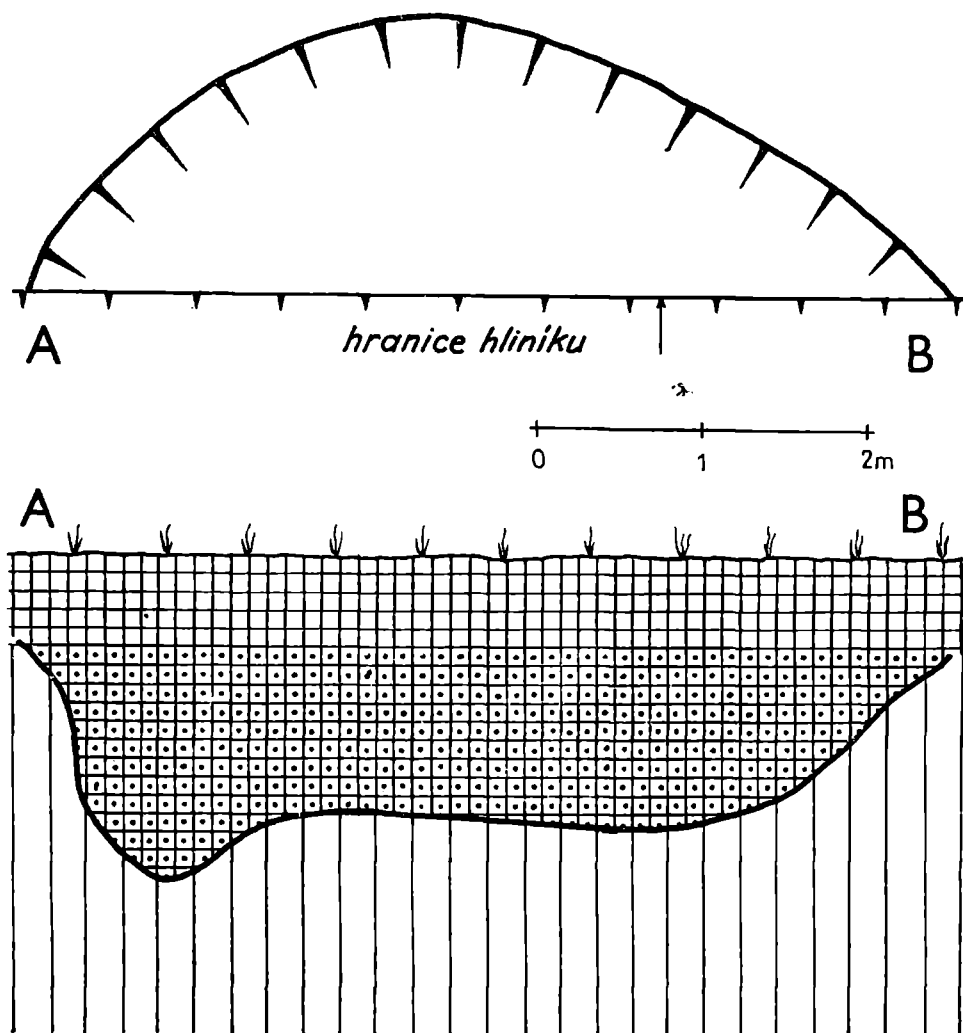
Objekt č. I (obr. 9, tab. XXII:2)

Byl prozkoumán 6. 4. 1956. Po odbagrování zůstala z něho zachována jen část poměrně plytké jámy. Pod vrstvou ornice (v síle 25—30 cm) se jevila v sprašovém podloží zhruba jako tmavá kruhová mísa (d 4,65; š 1,8 m) a byla asi 1,8 m hluboká; při východní části bylo její dno mírně prohloubené. Byla vyplněna tmavou hlínou. Těsně pod ornici blízko okraje jámy ležela bronzová jehlice; ve výplni jámy bylo nalezeno nehojně střeptů, kousek mazanice a zlomky zvířecích kostí.

Popis nálezů

Dlouhá bronzová jehlice s pečetoitou hlavicí, silně korodovaná; na jejím povrchu v práškovité patině zůstalo zachováno několik obilních plev (d 22,2 cm; inv. č. 5122); obr. 10:1.

⁴³ Výše uvedené rukopisné práce A. Benešové a L. Honďové se zaměřily převážně na pohřebiště, sídlišťím věnovaly jen kratší statě. Některým otázkám problematiky sídlišť věnoval pozornost na Moravě F. Kalousek. ČMMB XLI, 1956, 85 a d. Vítaná je proto práce o sídlišťích, kterou připravuje k tisku J. Ondráček.

Obr. 9. Slavkov u Brna. Objekt č. I středodunajské mohylové kultury.
(Kresba A. Šik)

Drobný keramický materiál (23 kusů, inv. č. 5123—5145), pochází většinou z větších nádob nezdobených, vyrobených z hlíny promísené zrnky písku; jsou dobře vypálené, hnědého a hnědošedého povrchu, často prstovaného, uvnitř černě vyhlazené.

O příslušnosti keramického materiálu ke středodunajské kultuře svědčí především střepl nádoby s nožkovitě odsazeným dnem (inv. č. 5126) a zejména srovnání s materiálem z ostatních sídlištních objektů mohylové kultury.

Mazanice do červena přepálená se zachovala jediným drobným kouskem (inv. č. 5150).

Čtyři menší fragmenty zvířecích kostí (inv. č. 5146—5149) nebyly osteologicky určeny.

Objekt č. II

Byl prozkoumán 7. 4. 1956; zůstal jen částečně zachován. Jáma byla velmi mělká, hluboká asi 35 cm. V profilu se rýsovala jen nejasně a rozplývala se do kulturní vrstvy neodlišitelné od ornice. Poskytla hojný střepový keramický materiál, kusy mazanice a rohovcovou štěpinu.

Popis nálezů

155 kusů střepového keramického materiálu (inv. č. 5151 —5284) je převážně z velkých hrubých nádob s drsným, dosti často prstovaným povrchem. Několik střepů je opatřeno plastickou důlkovanou páskou. Ornamentovaných střepů je poměrně málo (asi 10 %). K přesnějšímu tvarovému určení nádob poskytuje střepový soubor poměrně málo dokladů, ani jediná nádoba se nedá rekonstruovat. Převažují zřejmě amforovitě a hrncovitě tvary.

Z výdutě velké amforovitě nádoby pochází velký střep zdobený od rozhraní hrdla horizontálními liniemi z krátkých šikmých rýh, pod níž je výzdoba z rytých trojúhelníků horizontálně a vertikálně postavených; dobře pálený, na povrchu cihlově červený, uvnitř šedočerný (v 7,8 cm; inv. č. 5156); obr. 10:5.

Z větší amfory s malým uchem na vydutí břicha může být šedočerný střep na povrchu hlazený (6 cm, inv. č. 5753); obr. 10:4.

Z výdutě nádoby zdobené pod slabě odsazeným hrdlem horizontální řadou protáhlych důlků pochází černý, dobře vypálený a hlazený střep (v 5,4 cm; inv. č. 5158); obr. 10:7.

Z velké amforovitě nádoby s plastickou důlkovanou páskou se svíslé postaveným slepým ouškem na rozhraní hrdla a břicha je červenohnědý střep, uvnitř šedohnědý, dobře vypálený (v 6,8 cm; inv. č. 5217); obr. 11:1.

Z velké amforovitě nebo hrncovitě nádoby s vyhrnutým měkce nasazeným hrdlem, zdobené svíslými pásy jemných rytých linií je okrajový střep se žlutošedým matným povrchem, dobře vypálený (š 11,1 cm; inv. č. 5154); obr. 11:3.

Z výdutě tvarově neurčitelné nádoby zdobené kruhovitými soustřednými žlábkami je šedočerný, hlazený střep; dobře vypálený (v 6,2 cm; inv. č. 5169); obr. 11:4.

Hrncovitě nádoby s uchy jsou bezpečně doloženy poměrně málo.

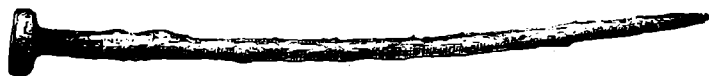
Z velkého šedohnědého hrnce je okrajový fragment se silným páskovým uchem (v 7,8 cm, v ucha 5,5 cm, šířka 2,5 cm; inv. č. 5151); tab. 10:2.

Z poněkud menšího šedohnědého hrnku s uchem je okrajový střep (v 7 cm, inv. č. 5152); obr. 10:3.

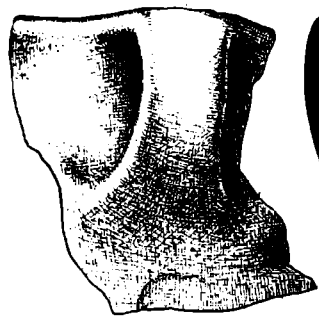
Na šedočerný šálek s nízkým hrdlem ukazuje dobře leštěný okrajový střep (v 3,8 cm; inv. č. 5191). Z přesněji neurčitelné nádoby je střep, zdobený svíslými žlábkami a prstovitou vypnulínou; hnědošedý, hlazený, dobře pálený (v 4,9 cm; inv. č. 5164); obr. 11:5.

Masivní mísa s nožkovitě odsazeným dnem je zastoupena šedočerným střepem ode dna (v 4 cm, inv. č. 5196); obr. 11:6.

Z menší nádoby zdobené pod okrajem hrdla horizontální řadou vodorovných

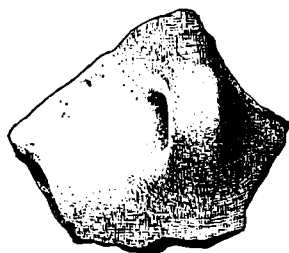
1

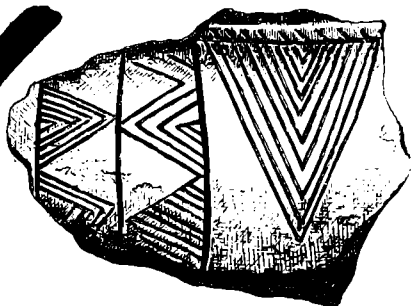
2

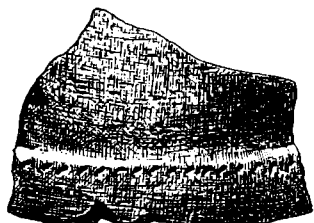
3

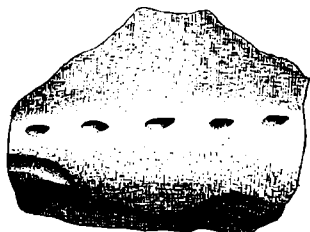
4

5

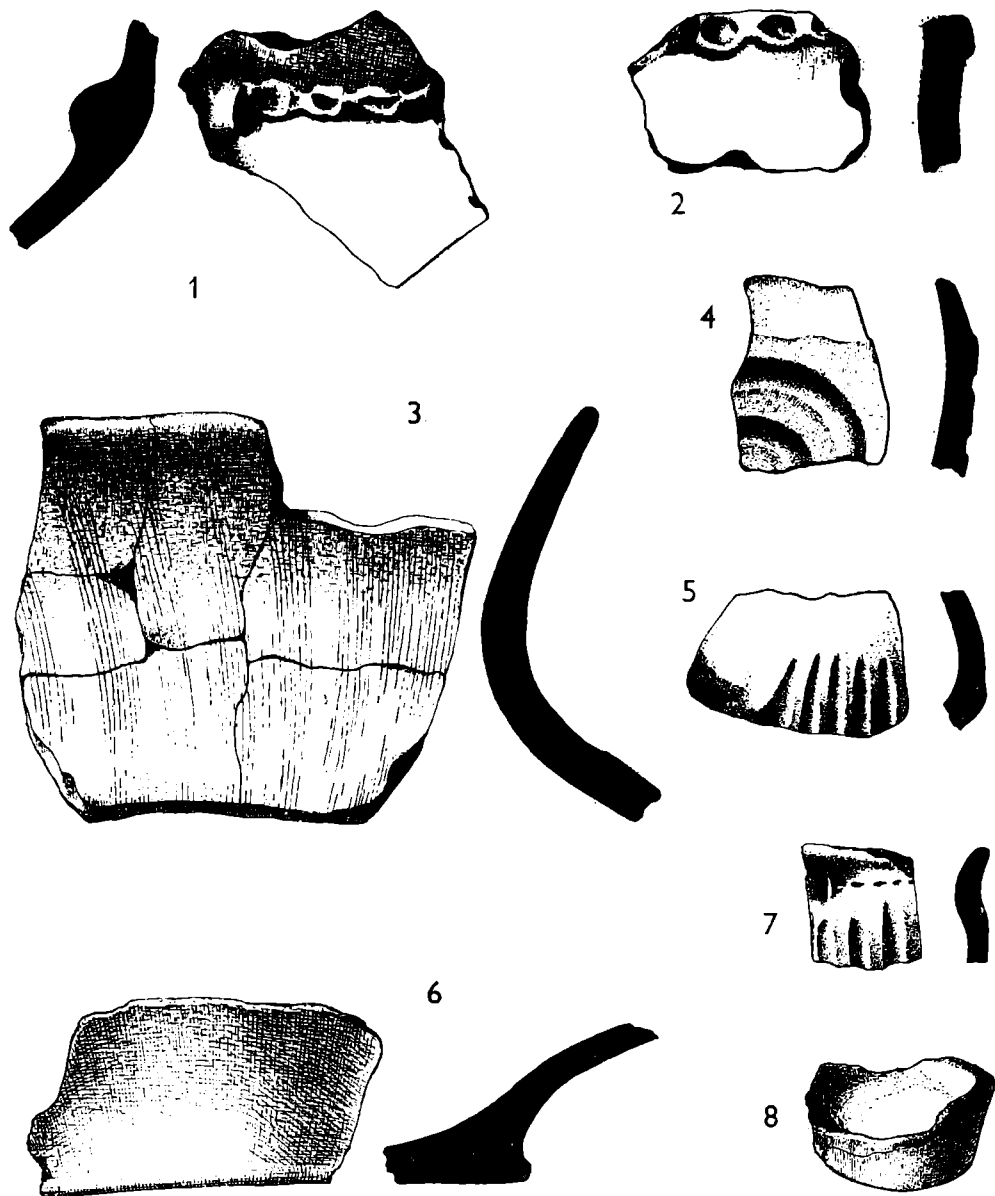
6

7

Obr. 10. Slavkov u Brna. 1: z objektu č. I; 2–7: z objektu č. II. 1/2. (kresba St. Ševčík)

Obr. 11. Slavkov u Brna. 1—8: z objektu č. II. 1/2. (kresba St. Ševčík)

rýžek, pod nimiž jsou svislé žlábký, je šedohnědý hlazený střep (v 4 cm; inv. č. 5164); obr. 11:7.

Z jiné menší nádoby je spodek nožky; šedočerná, hlazená, dobře vypálená (v 2,8 cm; inv. č. 5194); obr. 11:8.

Hrncovité nádoby jsou bezpečně zastoupeny jediným střepem zdobeným při okraji plastickou důlkovanou lištou, okraj je šikmo dovnitř stržnutý; šedohnědý, uvnitř hlazený (v 4,5 cm; inv. č. 5219); obr. 11:2.

Z jámy bylo získáno asi 30 kousků mazanice do červena vypálené (inv. č. 5285/1—30).

Mezi 28 fragmenty zvířecích kostí (inv. č. 5297—5308) byl silný roh tura (?), inv. č. 5287 a kost se zářezy z dolní končetiny koně nebo krávy (inv. č. 5288).

Rohovcová štěpina, tvarově nevýrazná, šedě zbarvená (inv. č. 5286).

Objekt č. III

Prozkoumán 7. 4. 1956. Byl téměř úplně zničen. Tvar zřejmě velké jámy nejspolehlivý.

Bylo zachráněno jen 12 málo výrazných střepů z velkých nádob, jejichž příslušnost k středodunajské mohylové kultuře bylo možno určit srovnáním se střepovým materiálem z ostatních objektů (inv. č. 5309—5320).

Jedině drobný střípek z červeného zvoncovitého poháru pochází zřejmě ze staršího osídlení lidem s kulturou zvoncovitých pohárů.

Těsně pod povrchem v místech této jámy byla nalezena dobře dochovaná čelist psa (inv. č. 5321).

Objekt č. IV

Prozkoumán 7. 4. 1956. Nalézal se na opačné straně hliníku cihelny a byl od ostatních vzdálen asi 150 m.

V profilu hliníku se objekt jevil jako mělká protáhlá zahloubenina ve spraši. Jáma byla prozkoumána jen zčásti, poněvadž zasahovala do obděláního pole. Z jámy bylo získáno 44 střepů, kousek mazanice a 5 zlomků zvířecích kostí.

Popis nálezů

Střepový keramický materiál (inv. č. 5322—5365) je obdobného charakteru, jaký byl získán v objektech I—III.

Zjištěny byly tyto typy nádob:

Velká baňatá amfora, tenkostěnná; konické hrdlo je odsazeno a přechází mělkým žlábkem ve výduť, kde jsou symetricky rozmístěny čtyři podélné výčnělky; dno nedochováno; šedočerná, hlazená, dobře vypálená; slepená ze střepů, celá nedochována, částečně doplněna (v 25 cm, š 36 cm, hrdlo: v 8 cm, š 19 cm; inv. č. 5322); obr. 12.

Z výdutě větší amfory je zachován střep, zdobený rytými šrafovanými trojúhelníky zavěšenými na dvě úzké pásky se střídavě se opakujícími skupinami svislých rýžek; zrnitý, dobře vypálený materiál, povrch tmavohnědý, hlazený (v 6,8 cm; inv. č. 5325); obr. 13:3.

Z mísovitě nádoby je větší okrajový střep; okraj je lalokovitě dovnitř rozšířen, pod okrajem bradavkovitá vypnulina; povrch hnědošedý, hlazený (v 10 cm; inv. č. 5326); obr. 13:4.

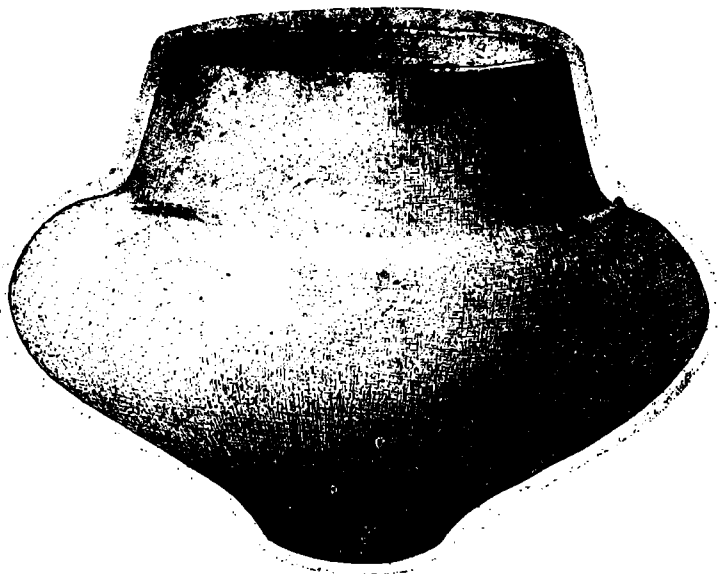
Z menší misky s okrajem šikmo dovnitř rozšířeným je drobný střep; šedohnědý, dobře hlazený (v 4 cm; inv. č. 5329); obr. 13:6.

Džbánky se dají předpokládat jediné ze dvou zlomků páskových uch (inv. č. 5348, 5349). Z okrajových střepů nejsou přesně určitelné.

Hrncovité nádoby jsou zjistitelné jen několika málo střepy:

Z velké hrncovité zásobnice je okrajový střep se svislým prstováním a horizontální dolíkovanou plastickou páskou pod hrdlem; tmavohnědý (v 13,7 cm; inv. č. 5330); obr. 13:7.

Z těže nádoby je asi střep s odsazeným dnem (v 4 cm; inv. č. 5344).

Obr. 12. Slavkov u Brna. Z objektu č. IV. 1/6. (kresba St. Ševčík)

Hrncovitá nádoba s mírně odsazeným hrdlem a poškozeným podélným výčnělkem je zastoupena okrajovým střepem ze zrnitého materiálu; povrch hnědočerný, uvnitř šedočerný (v 7,5 cm; inv. č. 5327); obr. 13:2.

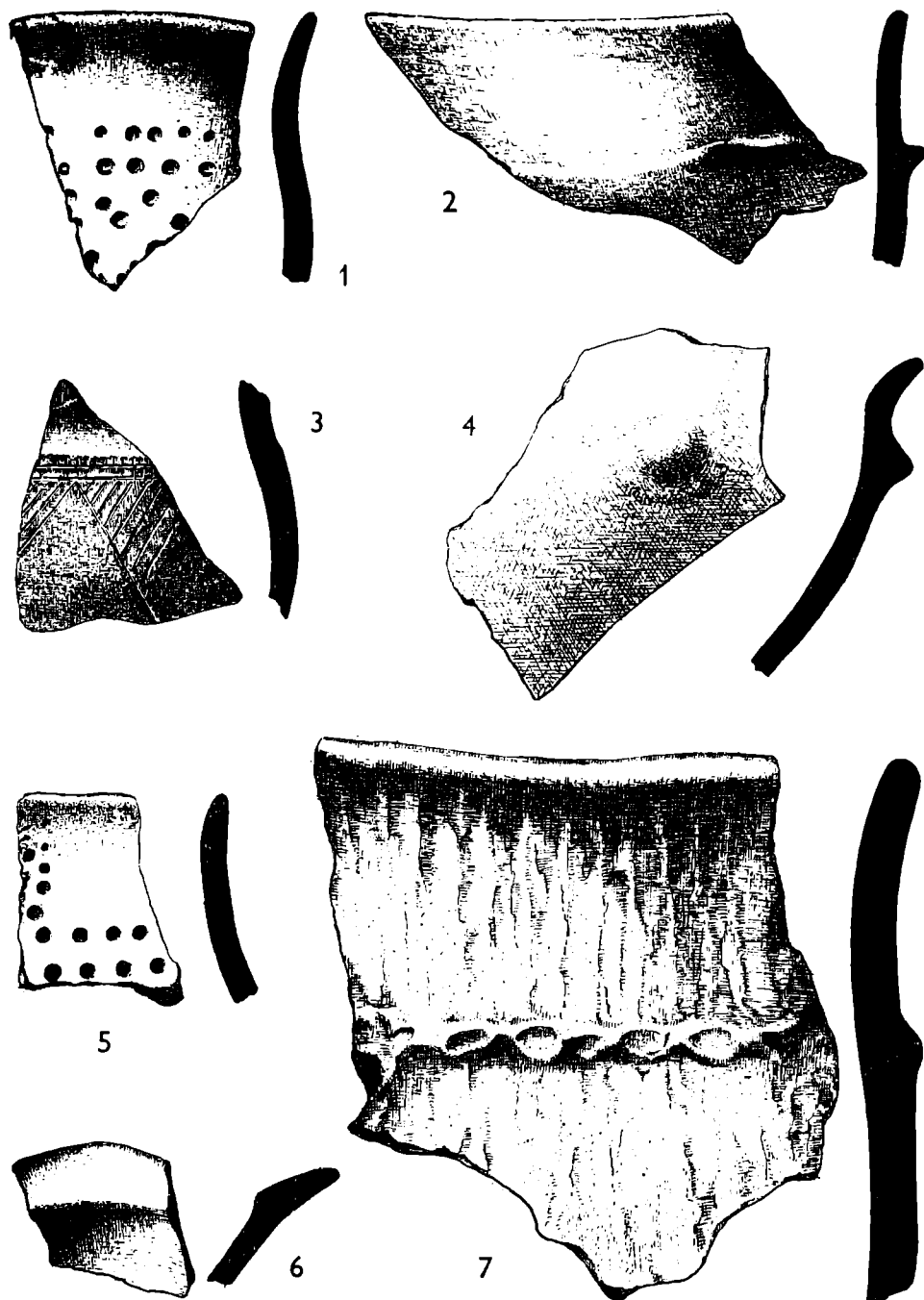
Málo obvyklý ornament z hlubokých čočkovitých dolíků umístěných v horizontálních a vertikálních řadách se vyskytuje jen na dvou fragmentech:

Z hrncovité nádoby je okrajový střep zdobený téměř od okraje hrdla svislými řadami dolíků a neúplnou řadou šikmých rýžek; tato svisle členěná výzdoba je nasazena nad horizontálními řadami dolíků; jemně zrnitý materiál, na povrchu hnědý, hlazený (v 5,8 cm; inv. č. 5324); obr. 13:5.

Z podobné nádoby je okrajový střep zdobený pod měkce vyhrnutým hrdlem horizontálními řadami dolíků; materiál jako u předcházejícího střepu (v 7,3 cm; inv. č. 5323); obr. 13:1.

Mazanice je zachovaná jediným, celkem amorfním kouskem.

Pět drobných zlomků zvířecích kostí; nebyly osteologicky určeny (inv. č. 5367 až 5371).

Obr. 13. Slavkov u Brna. 1—7: z objektu č. IV. 1/2. (kresba St. Ševčík)

Zhodnocení

Prozkoumané čtyři sídlištní objekty (č. I až IV) z kruhové cihelny ve Slavkově u Brna patří středodunajské mohylové kultuře, která je jednou z větví tzv. mohylové kultury doby bronzové, rozložené hlavně ve střední Evropě.⁴⁴ I když tyto objekty byly víceméně narušeny, poskytly některé nové poznatky, které jsou za současného stavu našich kusých a nejasných znalostí o sídlištních lidu středodunajské mohylové kultury jistým přínosem i podnětem k zamyšlení nad některými nevyřešenými nebo nejasnými otázkami sídlištní problematiky.

Od doby objevu a rozpoznání nejstarších nálezů mohylové kultury v 90tých letech minulého století téměř současně v Rakousku K. Hegerem⁴⁵ a na jižní Moravě J. Palliardim⁴⁶ a stanovení kulturně archeologických vztahů k jihočeským a bavorským mohylám doby bronzové, které byly rozpoznány již v 80tých letech 19. stol.⁴⁷ prošlo archeologicko-historické a územní vymezení této kultury i pojmenování velmi složitou cestou za poznáním této kultury, jejíž obraz zůstává u nás stále značně nejasný.

Jako celek nebyla středodunajská mohylová kultura dosud souborně zpracována.⁴⁸ Existují však dílčí práce věnované jednotlivým územním celkům. Nálezy z Rakouska zpracoval K. Willvonseder⁴⁹, z Moravy V. Hrubý⁵⁰, na jehož práci navazuje L. Wiegandová.⁵¹ Ostatní práce jsou věnovány dílčím otázkám.⁵²

Dnešní pojmenování „středodunajská mohylová kultura“, jemuž předcházelo několik jiných pojmenování (mohyly doby bronzové, kultura danubsko-sudetská, dunajsko-moravský ráz mohylový, kultura hercynských mohyl, kultura dunajsko-pomoravská a j.), vzniklo překladem z Willvonsederova „mitteldanubische Gruppe“; vžilo se a je všeobecně používáno.⁵³

Podle současného stavu bádání zabírá středodunajská mohylová kultura územně značnou část Moravy, Rakouska a jihozápadního Slovenska. Soudí se na

⁴⁴ Celkový velmi stručný přehled mohylové kultury nověji podala E. Čujanová-Jílková, Hügelgräberkultur, Enzyklopedisches Handbuch I, 1966, 510–517. Zde je uvedena též základní literatura.

⁴⁵ F. Heger, Ausgrabungen und Forschungen auf Fundplätzen aus vorhistorischer und römischer Zeit bei Amstetten in Niederösterreich. Mittheilungen der praeh. Comm. d. k. Akademie der Wissenschaften I/3, 1893, 129–180.

⁴⁶ Srvn. J. Palliard, MAGV, 1893, 43; ČVMSSO XI, 1894, 153. Naproti tomu I. L. Červinka ještě r. 1897 existenci mohyl na Moravě popíral. (Dějiny Moravy a praehistorická archeologie, 1897,) 26. Avšak již r. 1902 má ve své knize Morava za pravěku stať „Mohyly“, str. 156–158.

⁴⁷ V Čechách: J. Šmolík, Mohyly v Čechách a jejich obsah, PA XII, 1882–1884, 154–156 tab. VIII. — L. Niederte, Lidstvo v době předhistorické, 1893, 366. Souhrnně poprvé J. L. Pál, Starožitnosti země České I, 2, 1900, Pokolení kamenných mohyl. — V Bavorsku: J. Kane, Die Hügelgräber zwischen Ammer- und Staffelsee, Stuttgart, 1887.

⁴⁸ Za takovou práci nelze pochopitelně považovat heslovitou stať: I. L. Červinka, Danubisch — Sudetische Hügelgräberkultur, M. Ebert Reallexikon II, 1925, 348.

⁴⁹ K. Willvonseder, Die Mittlere Bronzezeit in Österreich, I–II, Wien—Leipzig, 1937.

⁵⁰ V. Hrubý, Středodunajské lidstvo mohylové a jeho kultura na Moravě, I–III, 1950, (nepublikovaná disertace). Představuje stále nejuplněnější zpracování nálezů z Moravy.

⁵¹ L. Wiegandová, Vznik a vývoj středodunajské mohylové kultury, I–II, Brno, 1967 (nepublikovaná diplomová práce). — Táž, Střední doba bronzová na Moravě, I–III, Brno, 1973, (nepublikovaná disertace). — Obě práce jsou však zaměřeny hlavně na keramiku.

⁵² Viz podrobný nejnovější soupis literatury v rukopisné disertaci L. Wiegandové, Střední doba bronzová na Moravě, I–III, 1973, 168–191.

⁵³ Srvn. obsažnou stať V. Hrubého: Pojmenování „středodunajské kultury“ mohylové, op. cit., I, 28–340.

její zásah též do Čech, Slezska, Lužice a Maďarska. Časově zhruba spadá do střední doby bronzové (R BB₁—BC).

Významným faktem je, že na rozdíl od ostatních mohylových kultur, u nichž takřka neznáme sídliště, vyznačuje se středodunajská mohylová kultura, zejména ve své centrální oblasti na Moravě a v Dolním Rakousku, poměrně značným množstvím sídlišť ve srovnání k počtu pohřebišť.

Na Moravě možno z celkového počtu asi 270 nalezišť vyčlenit více než 90 pohřebišť, asi 70 sídlišť a přes 100 lokalit s ojedinělými nálezy a depoty.⁵⁴ Pripustíme-li, že značná část ojedinělých nálezů, převážně bronzových předmětů, pochází z rozrušených hrobů, zvyšuje se tím poněkud počet pohřebišť vzhledem k počtu sídlišť, takže je možno vzájemný počet pohřebišť a sídlišť vyjádřit poměrem 3 : 2. Mluví se proto ne zcela právem o poměrně malém počtu sídlišť vzhledem k pohřebišťům jako o specifickém znaku též středodunajské mohylové kultury. Nadto se mnohdy nebere dodatečně v úvahu dosavadní nedostatečný zájem o jejich výzkum, neboť archeologicky až dosud více lákal výzkum pohřebišť pro početnost a efektivnost nálezů. To zjištění o existenci sídlišť má zásadní význam, poněvadž z jejich domnělého nedostatku nebo i malé početnosti byly vyvozovány závažné mylné závěry ekonomicko-sociálního charakteru — a mohylový lid označován donekdávna za bojovné pastevece stád dobytka.

Uvádí-li ještě r. 1950 V. Hrubý, že z 65 jemu známých sídlišť byl jen na sídlišti v Brně-Černých Polích v Merhautově ulici (původně v Černopolní ulici) proveden v r. 1926—1927 K. Schirmeisem „systematický výzkum“⁵⁵, to dostatečně osvětluje neutěšený stav sídlištního výzkumu. Ve skutečnosti však ani na této lokalitě nešlo o systematický výzkum části rozsáhlého sídliště na sprásové vyvýšenině, nýbrž o typický záchranný výzkum prováděný převážně Schirmeisemými „spolupracovníky“, zaměřený výhradně na sběr nálezů, především keramických, z 20 sídlištních jam odkrývaných při intenzivní těžbě hlíny pro tehdejší Brodschkovu cihelnu, jak o tom svědčí Schirmeisena nálezová zpráva.⁵⁶ Z těchto 20 jam označuje jen „obzvlášť velkou jámu“ s členěným dnem za sídelní (obytnou) jámu, aniž uvádí přesněji její tvar a rozměry. Ostatních 19 jam, které se v profilu vesměs jevily ve tvaru „přesýpacích hodin“ a byly až 250 cm hluboké, považuje za odpadové jámy. Jejich popisy a jejich nálezový inventář jednotlivě neuvádí a keramické nálezy zpracovává jen výběrově z celého souboru; tak na př. u keramiky z několika tisíc fragmentů omezuje výběr asi na 100 kusů podle jednotlivých typů nádob (osudí, amforovitě tvary, džbánky, hrnce, šálky, mísy, talíře). Ostatní inventář z kamene a kosti je nehojný, bronzové předměty takřka chybějí (nalezeny jen 3 fragmenty). Ze zvířat zjištěny: skot, ovce, koza, kuň, pes, zajíc, křeček. Na základě výběrově podaného keramického materiálu dochází K. Schirmeisen k závěru, že poznatky sídliště v Černopolní ulici „přísluší v celku ještě předlužické kultuře“ ze střední doby bronzové, která pravděpodobně tvoří přechod k lužické

⁵⁴ Pro vypracování uvedených údajů bylo použito především soupisů nálezů z výše uvedených nepublikovaných prací V. Hrubého a L. Wiegandové, dále novějších časopiseckých zpráv o výsledcích výzkumů.

⁵⁵ V. Hrubý, op. cit. I, 57 a d.

⁵⁶ K. Schirmeisen (Mittelbronzzeitliche Siedlungareste in der Brüner Schwarzfelfgasse, Sudeta III, 1927, 88—104, Abb. 1—8), který předběžně zpracoval nálezy získané záchranným výzkumem, klade tuto lokalitu, jak je zřejmé již z názvu článku, do Černopolní ul., naproti tomu z Merhautovy ul. uvádí ojedinělý nález hrobu (Sudeta II, 1926, 103 a d.).

kultuře.⁵⁷ Tento svůj názor opírá hlavně o tři drobné střepy, jejichž příslušnost k lužické kultuře je přinejmenším problematická a o dvě hrncovité nádoby se dvěma uchy⁵⁸, které se vyskytují na Moravě též v mohylové kultuře.⁵⁹ Ve skutečnosti keramický materiál z Černých Polí přísluší zcela mohylové kultuře, a to spíše staršímu stupni. K. Schirmeisen správně předpokládal, že celá vyvýšenina byla osídlena.

K potvrzení této domněnky však došlo až r. 1948—1949 při úpravě terénu k stavbě dětské klinické nemocnice, kdy byl v těchto místech proveden K. Tihelkou a V. Hankem další záchraňovací průzkum. V průběhu bagrovacích prací „bylo zjištěno a z valné části také prozkoumáno 32 jam“, z nichž 5 přísluší mohylové kultuře, ostatní jsou únětické. Tento záchraňovací výzkum navazuje na zmíněný starší výzkum K. Schirmeisena. K. Tihelka a V. Hank podali o výsledcích tohoto dalšího výzkumu v Černých Polích předběžnou zprávu, která obsahuje plánek jednotlivých jam i ze Schirmeisenova výzkumu, kresby jejich profilů a půdorysů, a jen informativní sdělení o nálezech v nich s několika málo fotografickými ukázkami hlavně keramiky, podle níž připisují nálezy na rozdíl od K. Schirmeisena „starší fázi mohylové kultury.“⁶⁰ Jinak na tomto jistě významném sídlišti nebyl prováděn další výzkum, a dosavadní výsledky nebyly dosud plně vědecky zhodnoceny.⁶¹

Z ostatních 64 dalších sídlišť, uváděných v soupisu V. Hrubého,⁶² asi dvě třetiny (tj. 43 sídlišť) bylo publikováno, a to vesměs informativně nebo jen registračně (Babice, Bánov, Blučina, Bohalice, Bohunice, Čechůvky, Čeložnice (2), Dambořice, Držovice, Dubany, Holubice, Hustopeče, Jamolice, Jiříkovice, Kelčice, Klentnice, Koberice, Kostelec na Hané, Kostice, Křepice, Kubovice, Kyjov, Lesonice, Lutín, Marefy, Mikulov, Moravský Krumlov (2), Moravský Žižkov, Nedakonice, Pavlov, Plenkovice, Prostějov, Rybníky, Smržice, Staré Město, Stařechovice, Uherský Brod (2), Velehrad, Vícov, Vrchoslavice). Jedna třetina, tj. 21 sídlišť, nebyla vůbec publikována (Blatec, Brno-Maloměřice (2), Hluboké Mašůvky, Hrušky, Horní Dunajovice, Koryčany, Křepice, Malenovice, Oslavany, Podolí, Šivice, Skoronice, Syrovice, Šatov, Trboušany, Újezd u Sokolnic, Velatice, Věteřov, Vícemilice).

U všech uvedených sídlišť jde vesměs o náhodný, příležitostný výzkum záchraňovacího nebo jen sběrného charakteru. Zprávy o něm, pokud vůbec jaké existují, mluví o rozrušovaných kulturních jamách a vrstvách, chybějí povětšinou základní údaje o poloze sídlišť, o náleзовých okolnostech, o získaném, mnohdy početném a důležitém materiálu, který často po desetiletí zůstává nepovšimnut a nezpracován v depositářích a skladištích muzeí a čeká na svého objevitele a autora. Z řady takových sídlišť jen jako ukázkou uvádím alespoň tato naleziště:

V Jiříkovcích (okr. Brno-venkov) v trati „Díly“ prokopal J. Poulík (1933

⁵⁷ K. Schirmeisen, op. cit., 103—104.

⁵⁸ K. Schirmeisen, op. cit., 103, Abb. 6: 11—13; Abb. 3:3, 14.

⁵⁹ Srv. na př. V. Hrubý, op. cit. I, 136, III, tab. XVIII: 2, 3.

⁶⁰ K. Tihelka—V. Hank, Sídliště únětické a středodunajské mohylové kultury v Brně-Černých Polích, ČMMB XXXIV, 1949, 138—161, obr. 1—20, tab. I, II.

⁶¹ V. Hrubý (op. cit. II, 90—92) vychází z toho, co publikoval K. Schirmeisen; k výzkumu z r. 1948 až 1949 nepřihlížel. Rovněž L. Wiegandová, přestože svůj I. stupeň mohylové kultury (R BB₁) označuje jako typ Hodonín—Brno-Černá Pole (op. cit. I, 43 a d.).

⁶² V. Hrubý, op. cit., díl II.

až 1943) kostrový hrob a 7 sídlištních jam s početným inventářem keramickým;⁶³ mezi jiným též vzácné kusy mazanice s barevnou omítkou.⁶⁴

V Brně-Maloměřicích v poloze „Holý kopec“ při úpravě terénu v r. 1942 pro seřadovací nádraží bylo prokopáno sídliště z několika kultur (144 sídlištních objektů) mezi jiným též 10 jam s početným keramickým inventářem mohylové kultury, o nichž existují rukopisné nálezové zprávy; jinak dosud nepublikováno.⁶⁵

V Uherském Brodě (okr. Uherské Hradiště) v poloze „Panský lán“ záchranně prokopali J. Kučera a Fr. Rajchl několik sídlištních objektů, mezi nimi též objekt kultovní (podle V. Hrubého) s velkým množstvím keramického materiálu, kostěnými a bronzovými předměty, hliněnými plastikami a j. J. Kučera ve své informativní zprávě zařadil nálezy od „doby přechodní“, v čemž se dobře odráží tehdejší neznalost mohylové kultury na Moravě.⁶⁶ Na mimořádný význam tohoto sídliště upozornil V. Hrubý a věnoval tomuto sídlišti ve své rukopisné práci zvláštní pozornost. Pokusil se o ideální rekonstrukci velkého objektu, který označil jako obětiště a zpracoval z něho nálezový materiál (91 předmětů),⁶⁷ čímž se přesvědčivě ukázalo, jak nálehavá a užitečná se jeví nutnost revize starších sídlištních nálezů publikovaných i nepublikovaných. Dosvědčuje to též zpracování zdánlivě bezvýznamného materiálu ze sídlištní jámy z Křižanovic (okr. Vyškov) z výzkumu M. Chleboráda (r. 1932), uloženého v Moravském muzeu jako únětický, z něhož St. Stuchlík vytěžil podnětný příspěvek k poznání starší fáze (počátku) mohylové kultury.⁶⁸

Avšak ani po r. 1950 nedoznal výzkum sídlišť podstatných změn k lepšímu, i když podmínky pro jejich výzkum se velmi zlepšily. Od té doby, tedy téměř za čtvrt století, bylo zjištěno na Moravě 13 nových sídlišť mohylové kultury, resp. sídlišť ze střední doby bronzové (Bezměrov, Blučina, Habrovany, Hradisko u Kroměříže, Křepice, Přítluky, Příbice, Sentnice, Slavkov u Brna, Těšetice, Vávrovice, Velké Hostěradky, Znojmo-Hradiště).⁶⁹ Povětšinou se jedná o menší příležitostné výzkumy, publikované jen registračně, až na tři lokality (Těšetice, Bezměrov, Hradisko u Kroměříže), o nichž je nutno se alespoň stručně zmínit.

Z uvedených sídlišť si zvláštní pozornost zaslouží především sídliště z Těšetic u Znojma, kde při zakládání rozsáhlého družstevního vinohradu mohl být proveden 1956—1958 katedrou prehistorie University JEP v Brně plošně i časově jen značně omezený zachraňovací výzkum, při němž bylo zjištěno bohaté pravěké osídlení od neolitu až po dobu slovanskou. Sídlištní objekty a hroby byly objeveny buď přímo při hluboké orbě anebo víceméně náhodně při sondážním prů-

⁶³ Existují jen informativní zprávy: K. Schirmeisen, Fundnachrichten aus Mähren, NFVD XIII, 1937, 174 a d., tab. 46: 1—2; tamtéž XIV, 1938, 160. — J. Skutil, ZML I, 1941, 169, obr. 14. — Srv. též V. Hrubý, op. cit. II, 182—187; III, tab. 16—20.

⁶⁴ V. Pišl, Barevné omítky z Jiřkovic u Brna, AR I, 1949, 161—163, obr. 74.

⁶⁵ V. Hrubý (op. cit. II, 254) toto sídliště registruje s připomínkou, že „nálezový materiál není dosud rozříděn.“ — Stejně tak L. Wiegandová, op. cit. II, 47.

⁶⁶ J. Kučera, Zprávy o předhistorických nálezích z okolí Uh. Brodu, ČVMISO XIX, 1902, 87—92, tab. II—IV.

⁶⁷ V. Hrubý, op. cit. I, 96—98, tab. L; II, 402—432; III, tab. 58—62; tab. L. — V. Hrubého zpracování materiálu přešla do své práce L. Wiegandová, op. cit., II, 247—257; III, tab. XXXV:1—6.

⁶⁸ St. Stuchlík, Příspěvek k poznání počátku mohylové kultury na Moravě, AR XXIII, 1971, 140—146, obr. 1, 2.

⁶⁹ O uvedených lokalitách stručně informuje se zaměřením hlavně na keramiku a bronzы L. Wiegandová, op. cit. II.

zkumu. Na poměrně značné ploše (asi 250 × 200 m) bylo zjištěno též 12 sídlištních objektů středodunajské mohylové kultury, které představují jen malou část někdejší osady této kultury. Svědčí o tom mimo jiné též množství keramického materiálu získaného povrchovým sběrem. Přesto poskytují však publikované výsledky tohoto výzkumu zatím relativně nejvíce poznatků k řešení celkové problematiky sídlišť této kultury, zejména když VI. Podborský podává charakteristiku lokality z hlediska přírodních podmínek, lokaci a popis jednotlivých sídlištních objektů a nálezů z nich i ze sond a z provedeného sběru, rozbor a archeologickou interpretaci. Soudí, že převážná část mohylové keramiky náleží Willvonsederovu třetímu stupni tedy Reineckovu stupni BC. Těšetické osídlení podle VI. Podborského nedožilo závěrečného studia vývoje středodunajské mohylové kultury, považovaného za nejstarší vývojovou fázi středodunajských popelnicových polí na Moravě (přechod k R BD), neboť tehdy již končí (většinou požárem objektů) svoji existenci.⁷⁰

Zvláštní místo mezi sídlišti ze střední doby bronzové má výšinné opevněné sídliště na návrší Cezavy u Blučiny, kde již v době před dvěma světovými válkami zaujaly při zřizování nových vinic četné nálezy střepů a bronzů, hlavně depotů. Soustavné výzkumy tu byly prováděny teprve v letech 1948-1960 K. Tihelkou,⁷¹ kdy byla prokopána poměrně malá plocha této lokality. Výzkumy se zjistilo, že návrší na Cezavách bylo osídleno v době bronzové dvakrát, a to v době trvání věteřovské kultury a v nejmladší fázi mohylové kultury. Mezi oběma osídleními byl hiát, též výzkumem stratigraficky ověřený, časově K. Tihelkou odhadnutý na tři až čtyři sta let. Zatím co věteřovské osídlení je doloženo sídlištními objekty s hluboce zapuštěnými jamami a nálezy ze spodní výplně příkopu, naproti tomu nálezy z mladšího osídlení (keramika, bronzы) se nacházely výhradně ve vrstvě nehluboko pod dnešním povrchem, takže byly rozrušeny pluhem nebo při zakládání vinic, a jen zcela výjimečně se uchovaly pozůstatky sídlištních objektů (udusaná podlaha, pozůstatek ohniště); kromě toho v horní části výplně příkopu v mase kamení, pocházející zřejmě ze zřícené hradební zdi, kde byly uloženy též kosterní pozůstatky 205 koster, které podle archeologického materiálu patří též mladšímu horizontu osídlení z doby bronzové. K. Tihelka klade tento mladší horizont s přihlédnutím hlavně ke keramice do nejstaršího období velatické kultury⁷², přestože jsou tu výrazně zastoupeny prvky mohylové kultury. Naproti tomu J. Říhový, který se podrobně zabýval keramikou a bronzы z tohoto mladšího horizontu z Blučiny (i ze starších nálezů) v obsáhlé studii⁷³, došel k závěru, že blučínský komplex nemůžeme ještě zařadit do kultury velatické, nýbrž že v Blučině jde o konečnou fázi středodunajské mohylové kultury, která ukazuje určité ovlivnění lužickou kulturou s prvními náznaky rodící se kultury středodunajských popelnicových polí (velatické kultury jako její starší fáze).⁷⁴ V jiné pozdější práci mluví o „přechodném mohylovo-velatickém horizontu.“⁷⁵ Škoda, že K. Tihelka

⁷⁰ V. Podborský, Sídlíštní nálezy z neolitu a doby bronzové v poloze „Vinohrady“ u Těšetic (okres Znojmo), SPFFBU E 9, 1964, 19-52, obr. 1-16, tab. I-VI.

⁷¹ Bibliografii svých 15 prací o výzkumu na Cezavách podává K. Tihelka ve své poslední monografii (Velatice Culture Burials at Blučina, Fontes Archaeologici Pragenses 1969, str. 32).

⁷² K. Tihelka, op. cit., 26 a d.

⁷³ J. Říhový, Počátky velatické kultury na Moravě, SLA IX, 1961, 111-146.

⁷⁴ J. Říhový, op. cit. 146.

⁷⁵ J. Říhový, K poznání starší fáze kultury středodunajských popelnicových polí — velatické kultury, Sborník ČSSA 3, 1963, 66 a d.

který se této lokalitě věnoval více než 20 let, nepodal její celkové monografické zpracování a vědecké zhodnocení.⁷⁶

Rovněž na Hradisku u Kroměříže bylo v letech 1949—1953 při systematickém výzkumu (AÚ ČSAV v Praze; V. Spurný), zaměřeném hlavně na opevnění, zjištěno sondami na poměrně malé ploše celkem 5 sídlištních objektů ze střední doby bronzové (V. Spurného „předlužický horizont“), o nichž však nebyly dosud zveřejněny bližší údaje. Poměrně početný keramický materiál téhož horizontu byl nalezen především ve vrstvě B, dále u koster v druhé výplni příkopu před valem a ve skupině dětských pohřbů v zásobnicích.⁷⁷

Pro řešení problematiky sídlišť především střední doby bronzové jsou důležité výsledky zachraňovacího výzkumu, který místy přerostl v systematický výzkum, prováděný v letech 1953—1956 V. Spurným (AÚ ČSAV v Praze) v Bezměrově u Kroměříže v trati „Štěrky“. Sídlíště se rozkládá na štěrkopískové terase vystupující asi 200 m n. v. nad inundační terén řek Hané a Moravy. Výzkum byl proveden na poměrně malé ploše půl hektaru; v letech 1957—1970 byly prováděny na tomto rozsáhlém sídlišti záchranné výzkumy, které doplňují výsledky předchozího výzkumu. Bylo tu zjištěno několik osídlení v pravěku počínajíc neolitem. Ve své obsáhlé studii věnované Bezměrovu zabýval se V. Spurný zatím jen výsledky výzkumu, které přísluší starší a střední době bronzové (věteřovský a předlužický horizont).⁷⁸ Podává podrobný pečlivě vypracovaný a obrázkově dobře doložený popis 33 sídlištních objektů, (z nichž 12 objektů patří do střední doby bronzové) a jejich inventáře, dvou velkých staveb a ostatních nálezů (keramika, mazanice, předměty z kosti a parohu, jantaru, bronzu a z kamene; určení zvířecích kostí a uhlíků) a hodnocení sídlištních objektů. Přináší řadu nových a cenných poznatků i námětů k řešení problematiky starší a střední doby bronzové. V. Spurný nepovažuje bezměrovské sídlíště za středisko zemědělské výroby, nejvýše má ráz selské vesnice, v níž chov dobytka, lov a rybolov dosvědčují nálezy zvířecích kostí. Podle rozboru keramiky soudí na plynulý vývoj od věteřovského horizontu k protolužickému nálezovému horizontu, jehož přechod k starší lužické kultuře nebyl však v Bezměrově zjištěn a ani na jiných moravských lokalitách není zatím zcela jasný.⁷⁹

Podaný a po prvé takto zveřejněný kritický přehled o stavu výzkumu sídlišť ze střední doby bronzové na Moravě ukazuje, že přes všechny uvedené nedostatky poskytuje dnes zatím dostupný pramenný archeologický materiál, získaný především z novějších výzkumů (Těšetice, Bezměrov, Blučina, Hradisko u Kroměříže, Slavkov u Brna i některých starších, jako Brno-Černá Pole, Uherský Brod, Brno-Maloměřice aj.), takový pramenný fond, aby mohl být vypracován základní obraz sídlišť a v souvislosti s tím na základě ostatního archeologického materiálu podán

⁷⁶ Za takovou práci nelze považovat Tihelkovu populární menší publikaci (Cezavy u Blučiny ve světle archeologických výzkumů a nálezů, Brno 1957, 51 stran, 30 obr.), kterou její autor označuje jako průvodce po výzkumech.

⁷⁷ V. Spurný, Pohled do osídlení Hradiska u Kroměříže ve střední době bronzové PA XLV, 1954, 357—337. O sídlištních objektech jsou tu jen informativní zmínky. — Rovněž L. Wiegandová ve svém soupisu nálezů (op. cit., II, 96—111; III, tab. XLI—XLVI) uvádí jen čísla pěti objektů (1, 2, 3, 4, 12), zato však hojný keramický materiál jak z objektů, tak ostatních nálezů z tzv. „předlužického horizontu“.

⁷⁸ V. Spurný, Sídlíště starší a střední doby bronzové v Bezměrově u Kroměříže, PA LXIII, 1972, 180—248, obr. 1—25.

⁷⁹ K oběma závažným názorům srovnaj mimo jiné V. Spurný, op. cit., 244.

komplexní archeologicko-historický nástin střední doby bronzové na Moravě též se zvláštním zřetelem k problematice středodunajské mohylové kultury. Toto bude úkolem druhé části studie.

ПОСЕЛЕНИЯ КУЛЬТУРЫ КОЛОКОЛОВИДНЫХ КУБКОВ И СРЕДНЕДУНАЙСКОЙ КУРГАННОЙ КУЛЬТУРЫ В Г. СЛАВКОВ (АУСТЕРЛИЦ)

(К проблематике поселений и их исследования)

В статье автор публикует результаты спасательных раскопок на круговом кирпичном заводе в г. Славков (поблизости Брно) II (карт. 1, табл. XXI:1), проводимых в 1956 г. студентами кафедры археологии философского факультета Университета в Брно. Было исследовано 7 ям (карт. 2) частично разрушенных при добыче глины. Три округлых в горизонтальной проекции объекта (№ 1—3) напоминали собой землянки (карт. 3, 5; табл. XXI:2, XXI:1) и относились к культуре колоколовидных кубков. В них было найдено 179 черепков посуды: колоколовидные кубки украшенные и неукрашенные, миски с расширенным и простым венчиком, кувшины и горшки без ушек (карт. 4, 6), дальше фрагмент каменной мельницы, 2 кремневых отщепка и небольшое количество костей животных. Из проблематической могилы происходит кувшин (карт. 7). Анализ керамического материала показывает, что исследуемые объекты относятся к среднему этапу развития культуры колоколовидных кубков. Можно предполагать прямые отношения поселения к большому месту погребения (27 могил с труположением и 1 могила с трупосожжением) на недалеком „старом кирпичном заводе“ — Славков I (см. замеч. 4) и к погребению с труположением (карт. 8) Славков II („Обурки“). В связи со славковским поселением автор критикует неудовлетворительное состояние раскопок поселений культуры колоколовидных кубков в Моравии (известно около 100 поселений) и занимается некоторыми основными проблемами этих поселений (местоположение, величина и расположение поселков, постройки в поселении, их конструкция, внутреннее оборудование и интерпретация, продолжительность, инвентарь объектов, его оценка — особенно керамики, хозяйство — животноводство, растениеводство, охота — отношение к местам погребения и другие). Он приходит к заключению, что в основном только проводимые специалистами систематические исследования поселений могут существенным образом расширить и углубить археологическо-историческую картину народа культуры колоколовидных кубков.

Вторую часть статьи автор посвящает четырем объектам среднедунайской курганной культуры (карт. 9, табл. XXII:2). Они неглубокие и их форма в пахотной земле нечеткая.

Кроме довольно многочисленных черепков посуды, как, например урны, амфоры, кружки, кувшины, горшки, миски (карт. 10—13), была обнаружена бронзовая булавка (карт. 10:1) и куски глиняной обмазки. Автор подчеркивает, что, в отличие от остальных курганных культур, среднедунайская курганная культура отличается относительно значительным числом поселений. В Моравии, из 270 известных местонахождений, можно выделить около 90 мест погребения, 70 поселений и 110 мест с отдельными находками и кладами. Автор с критическим подходом описывает нынешнее общее состояние исследования поселений и оценивает вклад нескольких новых раскопок (Тешетице, Блучина, Безмеров, Градиско при Кромержиже). Анализу и оценке исследований и находок поселения в Славкове и в связи с ними соображения о проблематике поселений среднедунайской курганной культуры будет, ввиду обширности темы, посвящена особая статья в настоящем Сборнике следующего года.

И. Б.

DIE SIEDLUNG DER BEVÖLKERUNG DER GLOCKENBECHERKULTUR UND DER MITTELDANUBISCHEN GRABHÜGELKULTUR IN SLAVKOV BEI BRNO

(Erwägungen zur Problematik der Siedlungen und ihrer Ausgrabung)

Der Verfasser behandelt die Ergebnisse der zu Übungszwecken im J. 1956 von Studenten des Katheders für Prähistorie der philosophischen Fakultät der Universität in Brno durchgeführten Rettungsgrabung in der „Ringziegelei“ in Slavkov bei Brno III (Abb. 1, Taf. XXI:1). Man untersuchte sieben, bei der Lehmgewinnung teilweise beschädigte Siedlungsobjekte (Abb. 2). Drei Objekte mit kreisrundem Grundriss (Nr. 1–3) erwiesen sich als Erdgruben (Abb. 3, 5; Taf. XXI:2, XXII:1) und gehörten der Glockenbecherkultur an. Sie enthielten 179 Scherben von Gefässen: verzierte und unverzierte Glockenbecher, Schüsseln mit erweiterten und verstärktem Rand, kleine Krüge und henkellose Töpfe (Abb. 4, 6), ferner das Fragment einer Steinmühle, 2 Hornsteinabschläge und wenige Tierknochen. Aus einem problematischen Grab stammt ein Krüglein (Abb. 7). Aufgrund einer Analyse des keramischen Materials gehören die Objekte der mittleren Entwicklungsphase der Glockenbecherkultur an. Man kann direkte Beziehungen dieser Siedlung zu einem grösseren Gräberfeld (27 Skelettgräber und 1 Brandgrab) in der weit gelegenen „Alten Ziegelei“ — Slavkov bei Brno I (siehe Anm. 4) und zu dem Skelettgrab (Abb. 8) in Slavkov bei Brno II („Obůrky“) in Erwägung ziehen. Im Zusammenhang mit der Siedlung bei Slavkov wertet der Autor kritisch den unerfreulichen Stand der Terrainausgrabung der Siedlungen der Glockenbecherkultur in Mähren (etwa 100 Siedlungen bekannt) und befasst sich mit einigen grundlegenden Problemen dieser Siedlungen (Lage, Ausmass und Anordnung der Siedlungen, Siedlungsobjekte, ihre Konstruktion, Innenausstattung und Interpretation, Zeitdauer, Inventar der Objekte, seine Wertung, vor allem der Keramik, Wirtschaftsbasis — Viehzucht, Fruchtpflanzenanbau, Jagd — Beziehung zu den Gräberfeldern u. a.). Er gelangt zu der Schlussfolgerung, dass vor allem fachkundig vorgenommene systematische Ausgrabungen der Siedlungen das archäologisch-historische Bild der Bevölkerung der Glockenbecherkultur wesentlich erweitern und vertiefen können.

Den zweiten Teil der Studie widmet der Verfasser vier Objekten (Nr. I–IV) der mitteldanubischen Grabhügelkultur (Abb. 9, Taf. XXII:2). Sie waren durchweg nicht tief und ihre Gestalt im humushaltigen Leimboden kaum erkennbar. Abgesehen von ziemlich reichhaltigen Scherben von Gefässen, wie Urnen, Amphoren, Tassen, Krügen, Töpfen, Schüsseln (Abb. 10–13) wurden eine Bronzenadel (Abb. 10:1) und Mauerlehmstücke gefunden. In den weiteren Ausführungen betont der Autor, dass sich die mitteldanubische Grabhügelkultur zum Unterschied von den übrigen Grabhügelkulturen durch eine verhältnismässig grosse Zahl von Siedlungen auszeichnet. In Mähren lassen sich von 270 bekannten Fundstätten etwa 90 Gräberfelder, 70 Siedlungen und 110 Lokalitäten mit vereinzelt Funden und Depots ausklammern. Kritisch behandelt der Verfasser den bisherigen Gesamtstand der Ausgrabung der Siedlungen und würdigt den Beitrag einiger neuerer Ausgrabungen (Těšetice, Blučina, Bezměrov, Hradisko u Kroměříže). Eine Analyse und Würdigung der Ausgrabung sowie der Funde aus der Siedlung in Slavkov bei Brno und im Zusammenhang damit Erwägungen über die Problematik der Siedlungen der mitteldanubischen Grabhügelkultur sollen wegen des bedeutenden Umfangs im weiteren Jahrgang dieses Sammelwerkes gebracht werden.

Übersetzt von Dr. Alfons Hubala